

La fi de la Mancomunitat de Catalunya

En efecte, la nit del 13 de setembre d'aquell mateix any 1.923, el capità general de Catalunya D Miquel Primo de Rivera y Orbaneta, en franca rebeldia contra el poder de l'Estat publicava un Manifest en el quall se proclamava Dictador i demanava el Poder per a ell i uns quants militars mes, amb facultats omnímodes. El rei vacil·là aparentment (farsa tot, doncs el Cop d'estat foy realitzat pel general d'acord amb ell) durant un parell de dies, segurament esperant veure quina seria la reacció del país i sobretot del govern constituït, que era un de liberal-reformista presidit pel Sr. García Prieto, Marqués d'Alhucemas i del qual ne formaven part, entre altres, Els Srs. Salvatella i Portela Valladares, pero ~~quax~~ com ni el país aterit per les lluites socials i la crisi econòmica es va regirar amb energia contra els que volien usurpar el poder i les colles permaneixien també silencioses i aparentment aterides (esperant, sens dubte, col.laborar anat amb els nous amos del país) finalment el Sr. Primos de Rivera trionfà ~~enxx~~ son intent i sortí de Barcelona cap a Madrid el dia 16 a la nit per a formar i presidir el Directorio Militar que anul·lava totalment la Constitució del del 76.

Me sembla recordar que aquell 13 de setembre es va escaure en un dimecres. S'havia inaugurat fets pocs dies, en els pabellons de M^untjuich, una exposició del Moble i el Consell de la Mancomunitat havia estat convidat a visitar-la junt amb les demás autoritats per el divendres d'aquella setmana. El nostre president Sr. Puig i Cadafalch, no sols no volgué ajornar la visita amb motiu de les circumstancies polítiques que havien sobrevingut, sinó que tingué un interés especial en que l'efectuésim i ens pregà amb gran interès, a tots els consellers residents a Barcelona que l'acompanyéssim, com aixís ho varem fer. De les demás autoritats hi assistiren el capitan general Sr. Primo de Rivera, i algunes altres. L'Ajuntament de Barcelona que ja havia concorregut corporativament al l'acte inaugural de l'Exposició, s'excusà de fer-ho.

Aquella fou la única vegada de la nostra vida que tractarem personalment, per uns moments i sols per unes paraules de ^{sentida} i obligada cortesia, amb el nou Dictador d'Espanya. Dic això perque en certa "Historia del Reinado de Alfonso XIII" (pag/ 443 i 444) de la que es autor el Sr. M. Fernández Almagro s'afirma ^{excc}insistentment que el company Vallés i Pujals i jo varem rebre del Dictador l'encàrreg de redactar un projecte d'Estatut d'Autonomia de Catalunya (!) si bé aquell va prescindir(?)

nostre treball. Jo no sé quina font d'informació li permeté al Sr. J. Almagro exposar una inexactitud tant grossa "así se escribe la historia" podríem dir-li a tal autor. Si hagués estat exacta tal fet hauria demostrat per part del dictador certa confiança i certa relació amb nosaltres i per això, jo afirmo, per la meua part, que mai vaig tenir amb aquell altre tracte ni altra relació que aquelles brevíssimes paraules de salutació primer i de comiat després, que vaig tenir amb ell la tarda del 15 de setembre del 1923, en un dels Palaus de Montjuich i amb motiu de l'aludida Exposició del Moble. Ben al contrari del que podria

al·ludit del susdit historiador(?), nosaltres junt amb els altres sis companys de la minoria republicana del Consell de la Mar comunitàt varem exposar ben aviat la nostra desconfiança absoluta i la nostra franca oposició al règim de la Dictadura establert pel General Primo de Rivera, en un document oficial del que parlaré tot seguit.

Ara bé, es indubtable que els regionalistes pensaven diferentment que nosaltres en els primers temps del cop d'Estat, que ells creien que aquest realitzaria algunes reformes orgàniques que beneficiarien a la nostra terra en un sentit de una major amplitud de facultats. Jo no crec que mai els regionalistes es fessin l'il·l·lusió de que el General Primo de Rivera concedia l'autonomia a Catalunya però si crec que el Dictador els va donar motius per esperar d'ell alguna concessió administrativa favorable al nostre país. Abans de donar el general el Cop d'Estat, essent capità general de Catalunya amb alguns significats regionalistes i contertulians seus, eren entre altres, el Sr. Marqués de Capps, senador i Claudi de Güell, aleshores diputat per Arenys. També el Sr Ventura i Ca, feia de tant en tant alguna visita a Capitanía General.

El nostre president Sr. Puig i Cadafalch, sense ésser molt explícit deixava entendre que alguna cosa sabia de suposats oferiments del general al seus amics regionalistes. El fet és que en els primers moments els regionalistes catalans adoptaren envers la Dictadura Militar una actitud que es pot dir simpatitzant en quan varen creure que aquella venia a restablir en una forma l'ordre social a Espanya i espectant en quan al tracte que rebria d'aquella, Catalunya. Al cap de pocs dies de ~~xxx~~ institutí el Directori Militar el Sr. Puig i Cadafalch, per la seva pròpia iniciativa i sense acord del Consell, enviaria a Madrid, com a observadors ens va dir, a dos companys del Consell: els Srs. Vallés i Pujals i Mias, que eren sempre els encarregats de les "relacions exteriors" podríem dir. Dits companys varen estar uns quants dies a Madrid, recollint impressions respecte a la orientació que en quant als pobles de Catalunya adoptaria el nou Règim i quan van tornar varen comunicar-nos les seves impressions, que ja no eren gaire optimistes, desgraciadament.

Quan dits companys van tornar de Madrid, jo tenia ja redactat i un document o comunicació al President del nostre Consell en el qual la minoria republicana d'aquest feia constatar la seva completa i absoluta condemna contra el Règim de Dictadura com a dels drets i llibertats populars i la nostra també completa i total desconfiança que un Règim de tal mena pogués sentir i satisfer cap de les aspiracions de Catalunya, basades en l'amor a la seva llibertat i al dret d'autodeterminació dels pobles. Afegíem que nosaltres no abandonariem els nostres llocs que per la voluntat del nostre poble ocupavem en el Consell de la Mancomunitat, però que si la Dictadura intentava situar-nos en posició humiliant, intervenint en la vida orgànica d'aquella en sentit coercitiu de les minses facultats que se li havien reconegut, els abandonariem per a no fer-nos complir de tal intromissió que rebutjavem.

Aquell document va tardar a ésser presentat alguns dies al Consell, però un cop signat per nosaltres tres, els companys Mias conseller d'agricultura, Lloret, Conseller de Ferrocarrils i Obres Municipals, i jo fou entregat oficialment al nostre President en una de les sessions del Consell celebrades abans de finir el mes de setembre o a primers del següent, octubre.

Ara bé, a la caiguda de la Dictadura, l'escriptor Sr. Artur , va publicar un llibre titulat "Catalunya sota la Dictadura" en el qual s'ocupava de l'actitud del Consell de la Mancomunitat en produir-se el cop d'Estat i blasrava la passivitat d'aquell davant del nou Règim afirmant que el mateix va tenir certes esperances posades en aquest, creient que concediria a Catalunya be l'autonomia administrativa o majors facultats. Com que l'acusació ~~marx~~ contra el consell feta pel Sr. era in totum in-solidum, es

257

a dir sense discriminació a cap dels seus components, jo em vaig creure obligat a adreçar al Sr. una lletra en la qual precisava la nostra actitud oposada al Cop d'Estat i al Règim de Dictadura, tot seguit d'esdevenir aquell i feia esment del Document en el qual els companys Mias Lloret i jo precisavem i donavem estar oficial a la nostra posició dins del Consell. El Sr. va contestar-me molt amablement dient que ignorava el fet i que tindria la satisfacció de fer-ho constar en la forma que jo volgués i sempre en qualsevol altra edició del seu llibre que es publicués. Ignoro si això darrer ha estat possible i me n'alegraria també per restablir la "veritat històrica" com pel Sr.

L'existència del susdit document que porta data de 18 setembre 1923, de la minoria republicana del Consell, redactat i al cap de pocs dies del Cop d'Estat fou reconeguda llealment pel mateix ex-President nostre Sr. Puig i Cadafalch, en uns articles que publicà a La Veu de Catalunya poc després de caure la Dictadura del Gral Primo de Rivera, això és, pels mesos de març o abril de 1.930, articles en els quals intentava el Sr. Puig i Cadafalch, defensar la seva actitud personal que tant blasmada fou durant aquells esdeveniments històrics.

Encara que la separació dels nostres càrrecs de diputats i de consellers no va venir fins a primers dies del mes de gener del 1924, es pot dir que l'obra de la Mancomunitat quedà ja estroncada en ocorre el Cop d'Estat del General Primo de Rivera, puig des d'aquella data i sobre tot, des de que es va precisar netament l'actitut hostil dels dictadors envers el nostre organisme i contra tota concessió de self-governement, per migrada que fos, a Catalunya, la Mancomunitat de Catalunya foy en realitat un cos insepulte. Les reunions del Consell sols s'efectuaven per a despatxar els assumptes administratius de tràmit i per a "canviar impresions" els consellers sobre les males noves que venien constatzment de Madrid i dels organismes de l'Estat Central a Catalunya.

el nostre President, a darrers d'octubre o primers de novembre va tornar a enviar a Madrid els companys Mias i Valls i Pujas, però aquests, en tornar, van portar impresions tant pesimistes que ja ens consideravem imminent, aleshores, la nostra dissolució o quan menys la nostra destitució del càrrec de consellers.... i als pocs dies, ens enteravem de que el nostre President Sr. Puig i Cadafalch es trovava a París per afers d'estudis (!). Haig de dir en honor a la veritat que la conducta del President de la Mancomunitat, ens produí a tots un fort encís i una molèstia personal justificada puig era abandonar els companys en mig de la tempesta... Els més indignats contra ell eren els mateixos companys seus de Partit, els regionalistes, sobre tot el Sr Valls i Pujas, que s'expressava en termes de gran duresa.

El nou Règim havia ja iniciat a Catalunya una política de precaució ferma i intransigent contra tota manifestació de catalanitat i de catalanisme, perseguint a significades personalitats catalanes, clausurant associacions, suprimint periodics i publicacions redactades en català, en una paraula, manifestant clara i el seu esperit anticatalà i i fent caure definitivament la vena dels ulls dels que inconscientment o conscientment en els primers moments del cop d'Estat asseguraven a Catalunya que el nou Règim seria quan/ menys respetuós amb l'esperit d'aquesta.

Per l'absència del nostre President Sr. Puig i Cadafalch i en virtut del Reglament orgànic de la Mancomunitat, la presidència interina d'aquesta fou ocupada pel 1er. Vicepresident de la Taula de l'Assemblea, company D. Jaume Estapé i Pagés, el qual realitzar amb nosaltres una trista missió, la de "vetllar un mort" com podríem dir gràficament. Però ho feu amb tanta fermesa de caràcter, amb tant sentit d'honestetat i de companyerisme i sobre tot, amb tal esperit de catalanitat, que es guanyà la simpatia de tots nosaltres i el seu pas per la Presidència de l'inolvidable

Mancomunitat de Catalunya en aquelles tristes diades de la fi de la mateixa, mereixen el respecte i el record afectuós de tots els bons catalans.

A primers de desembre arribà al consell la referència de que al igual que havia fet amb els ajuntaments, la Dictadura anava a disoldre totes les Diputacions Provincials elegides per sufragi universal i encara que no sabem si dictaria també la dissolució de la Mancomunitat, com pel fet esmerçat, l'Assemblea també resultaria dissolta i substituïts els diputats per altres de governatius, varem entendre que devíem convocar la susdita assemblea per donar compte als companys de la situació i adoptar l'actitut que es creïés adient.

La nostra assemblea extraordinària es va celebrar pocs dies abans de Nadal d'aquell any i ha estat la darrera reunió del Suprem Organisme de la legítima Mancomunitat de Catalunya.

Presidí l'Assemblea el President d'aquesta D. Antoni J i Llopart, que vania ocupant la presidència feia 3 o 4 anys amb molt d' . La Reunió fou molt breu i molt puig hi assistiren mes dels 3/4 parts dels diputats de Catalunya. El nostre president efectiu Sr. Puig i Cadafalch ens envià un document del qual donarem compte a l'Assemblea, intentant justificar la seva absència i adherint-se als acords de la mateixa puig ja sospitava que serien presos amb sentit de l'alta responsabilitat del moment i del nostre mai descuidat patriotisme. Aquell document, la veritat sigui dita, va deixar molt fred a tothom. Després de que el Sr. Puig i Cadafalch havia sortit pocs dies abans de París amb el propòsit de venir a Barcelona, tornar-se a posesionar de la presidència i presentar-se tot el consell en ple davant d'aquella històrica Assemblea. però que en arribar a Perpinyà se s'havia reunit amb el seu gendre i secretari particular, Sr. Ramon Cunill i Bas...., el qual no sabem quines referències de la situació a Barcelona li devia donar o de la situació personal del nostre president; el fet es que aquest no va continuar el viatge i se n'entornà a París deixant-nos el document susdit en substitució d'ell. Per això aquell document va mereixer de l'Assemblea l'impresió dolenta esmentada.

El president accidental Sr. Estapé, pronuncià un vibrant i solemne i seré discurs en el qual exposà clarament i franca a l'Assemblea la situació i els perills que es temien d'un immediat acte de força ~~contra~~ contra les corporacions provincials elegides pel poble, fet que entranyaria la dissolució total i completa del organisme suprem de la Mancomunitat. També exposà el temor que sentíem per la mateixa continuació d'aquesta, i dels quals hi havien ja símptomes prou clars per l'actitut hostil envers la mateixa que constantment es rebia per part dels nous diputats de l'Estat. El consell per boca del Sr. Estapé, no aconsellà res als diputats legítics representants del poble de Catalunya, confiant-se ~~la~~

al seu patriotisme però comprometent-se solemnement a complir i ^{per} ~~re~~complir els acords que adoptessim. Després del discurs presidencial, la proposta em sembla, del Sr. Mico i d'alguns altres diputats es nomenaria una comissió de representants de totes les minories per a que proposessin un acord. La comissió redactà una proposició molt i breu en la que "apellava davant l'Història" contra tot acte de força que es realitzés contra la Mancomunitat, fidel exposició de la voluntat del poble de Catalunya, es donava per satisfeta de la tasca realitzada per la mateixa i es demanava la fe de tots en els destins de la pàtria malgrat totes les malvestats i tots els odis imposats per a fer-la desviar del seu camí. Aquella proposició fou aprovada amb unanimitat amb la sola reserva de llurs vots que feren dos diputats, els quals tinc la pena de dir, que representaven el meu estimat Empordà i per tant eren doblement companys meus: els Sr. Ferran i Galtier i Rafael Torroella. La Dictadura els premià després aquell acte de traïció al esperit de la terra i a la voluntat dels cos electoral fent-los diputats governatius.

259

Aquella, com he dit fou la darrera reunió de l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya, organisme suprem d'aquesta. Vingueren les festes de Nadal i de Cap d'any que per a molts catalans foren festes ben tristes com també explicaré- i a començaments de l'any nou, 1924, el 4 de febrer, aparegué en la Gaceta el decret de dissolució de totes les diputacions espanyoles i la substitució dels diputats elegits per sufragi universal, per persones que designarien els respectius governadors civils. Al final del mateix decret es declarava que es deixava subsistir la Mancomunidad de las Diputaciones de las cuatro provincias catalanas, naturalment amb la nova composició governativa de les mateixes.

Al cap de pocs dies en efecte, els governadors civils -que ho eren encara els mateixos governadors militars- de les quatre provincies catalanes publicaven les llistes dels nostres substituïts i nosaltres erem separats dels càrrecs que per la voluntat del nostre poble, veniem exercint. Als Diputats de Girona, el Governador Sr. Arturo Cassi -general d'artilleria- ens envià uns oficis en els quals ens comunicava que quedavem "cesants", com si haguessim estat nosaltres uns empleats o buròcrates qualsevols....

Aquell Sr. Cassi, be mereix que li dediqui un record més extens. No crec que cap altra província en disfrutés altre de més bo". La seva fòbia contra tot lo català era portada a extrems inconcebibles, de veritable partorbat. Figureu-vos que certa vegada va dir que per a ell tant mereixedor com d'ésser afusellat era el Sr. Alfonso Sala, (compte de , President de la Unión Monárquica Nacional, President de la "Mancomuniad" governativa com en Puig i Cadafalch o el Sr. Cambó. Una certa vegada també es va rebre ~~subratx~~ d'ell a l'oficina d'obres Públiques de la Diputació de Girona una comunicació

seca i hostil requerint a que amb la màxima urgència se retiressin "las barretins" pintades en els "mojones" o "cuentakilómdtros" de les carreteres. L'home havia prés per barretines! el pintat verbell que es signe distintiu internacional.!

Quan es produí la persecució brutal de tots els elements que havien secundat l'anomenat "Plebiscit nacionalista" organitzat pel C.A.D.C.I. -del qual afer també en parlaré amb l'extensió deguda, a un dels nostres companys de Diputació i pel districte de Girona, en Paulí Geló i Marqués, el tingué diversos dies empresonat amb un tractament el més brutal que pogué, dins de la Presó de Girona.

En fi no acabarem mai de parlar d'aquell famós Sr. Cassí, que va acabar- quan l'actut dels castellans en front de la Dictadura- essent un dels representats de dit cos, que més energicament s'oposà a aquesta.

Es sabut que les Diputacions governatives nomenades per la Dictadura, de moment acordaren reconstituïr la "Mancomunidad de las Provincias Catabanas" i reuniren l'Assemblea dels Diputats la qual nomenà un Consejo de la susdita Mancomunidad sota la Presidència de l'esmentat Sr. Alfonso Sala, Comte d'Egara, amb els Srs. Baró de Viver, Alegre, Nadal, comte de Montseny i alguns altres mes com a companys.

Aquella "Mancomunidad" governativa o psuedo-mancomunidad, fou de breu duració.

260 Els mateixos organitzadors de la farsa es cansaren de sostenir-la i acabaren per fer franc joc i disolgueren aquell organisme que fins disfrassat i camuflat d'espanyolisme (espanyolisme a la seva manera, naturalment) els feia nosa i els recordava ~~flaxidmxxx~~ "la " separatista amb evident disgust del desventurat Sr. Sala, que pot ser era l'únic que s'havia prés en serio aquella comèdia i el càrrec de Presidente de la Mancomunidad.

Però durant aquell escàs any que durà aquesta, quant per als en veure desfeta o desnaturalitzada la tasca realitzada per l'autèntica Mancomunitat, disoltes totes o la major part de les institucions de cultura o serveis beneficiosos per al nostre poble instaladesper aquella; entregats els telèfons a una empresa estrangera; malversada l'hisenda; perdut el prestigi i de la terra contra els peus dels dictadors que els trepitjaven ignominiosament sense la més lleu protesta d'aquells que tenien l'atreviment de dir-se continuadors de la nostra Obra!

I quantes angúnies varem passar també nosaltres, els antics consellers destituïts, per la nostra tranquil·litat personal i el nostre bon nom com administradors, que intentarem

en va els nostres adversaris! Constituïa en efecte, una veritable dèria dels adversaris de la Mancomunitat la qüestió dels comptes d'aquesta. Pretenien els buròcrates de l'Estat, que la Mancomunitat venia obligada el mateix ~~xxx~~ que les Diputacions i Corporacions locals, a trametre els seus comptes anualment al Tribunal ^{Central} Especial encarregat d'examinar el de dites Corporacions, i fins en certa ocasió, poc abans de la meua entrada al Consell de la Mancomunitat, un ministre poc afecte a Catalunya i del nostre Organisme, el Sr. Francisco Benjamin, va dictar una disposició completament infonamentada i que no va complir-se, imposant tal obligació a la Mancomunitat, però a dita exigència s'hi oposà sempre el nostre Organisme amb sòlids modes legals i de prestigi. En efecte: cap de les disposicions orgàniques de la Mancomunitat imposava tal requisit a aquesta i a més, com que la Mancomunitat no feia més que realitzar serveis que les Diputacions li confiaven o , entenia que sols a la reunió de les 4 diputacions, que constituïa l'Assemblea de la Mancomunitat, venia obligada, com aixís ho havia fet sempre, a rendir comptes de la seva gestió. A més d'això, les Diputacions Mancomunades complien escrupolosament anualment llur deure legal de trametre al Tribunal susdit els seus comptes particulars i com que en aquests figuraven totes les partides cedides o reintegrades a la Mancomunitat pels serveis que aquesta en llur delegació, realitzava, entenguerem sempre els dirigents de la Mancomunitat, ja des del temps de la seva instauració, que amb el compliment de dita formalitat per part de les diputacions restava satisfet aital prescripció legal.

Doncs be, encara no es va constituir la pseudo Mancomunitat els diputats governatius varen nomenar una comissió d'entre ells, encarregada d'examinar els comptes dels 10 anys de funcionament que partava el nostre organisme i aquella comissió durant mesos i mesos estigué enfeïnada a donar feina al personal de la casa en dita tasca, de la qual n'esperaven molt per a posar a la picota els diputats de l'organisme, però que els resultà completament endebades i malgrat algunes garrotades i insults insidiosos publicats a la premsa, res progueren trovar que no estigués en regla tant des del punt de de la més correcta comptabilitat, com de la més acurada justificació. Aquella comissió de diputats la formaven els Srs. Dionís Conde un dels amos del Siglo, Garriga-Nogués, banquer i el nostre ex companys de la Diputació de Girona, Sr. Torroella, agent d'accions. Tres tècnics, doncs!

També el Consell de la falsa Mancomunitat s'apressà a trametre a Madrid la paperassa d'aquells 10 anys, que naturalment serví nomes que pae a augmentar les muntanyes de paper que es conserven o conservaven al l'arxiu del Tribunal Central esmentat. Com que tota aquella paperassa està redactada en català, figureu-vos quina/// afició han de sen-

tir els buròcratas madrilenys a posar-hi ma. !..

No poguen fer res contra els ^{dirigents} ~~capitans~~ de la Mancomunitat, el Consell Governatiu d'aquesta les emprengué contra el personal de la Corporació, distingint-se especialment en aquella tasca odiosa de persecució dels funcionaris el Ponent o Conseller de cultura (?) Sr. Darius Romeu, Baró de Viver, el qual suprimí la major part d'institucions ~~mancomunals~~ creades per la nostra Mancomunitat i que havien fet avançar la cultura catalana considerablement i a més li havien donat prestigi internacional obrint-li les portes i la comunicació amb tots els grans organs de cultura de l'estranger i d'espanya mateix. Tot això acompanyat d'una campanya de publicitat escandalosa per afegir el sarcasme al dany causat al personal i a les institucions. Però malgrat tota aquella persecució i campanya de difamació, tinc la convicció de que l'immensa majoria dels catalans no van quedar convençuts d'altre cosa sinó de la mala sang d'aquell Baró i de la seva traició a l'esperit racial.

Com he dit, malgrat la desvirtuació que sofrí la Mancomunidad Sr. Sola i companys, no fou tampoc agradosa als Dictadors i centralistes a ultrança i aquella durà ben poc. A primers del 26 ja no existia i es tornaren totes les facultats traspasades a les diputacions. El Sr. Baró de Viver en premi als merits que havia contret en el Palau de la Generalitat, passà a ocupar l'Alcaldia de Barcelona on realitzà una tasca semblant a la que havia efectuat a la casa del davant, si bé en ella no tingué que fer / / mes que continuar la gestió del seu antecessor Sr. Alvarez de la Campa, militar retirat, però amb tot l'esperit anticatalà i de casta propi del seu estament. La presidència de la Diputació de Barcelona l'ocupà per tot el temps que encara durà el règim de Primo de Rivera, el meu antic condeixeble i company de toga en Josep Maria Míla, i Camps el qual el rei feu Comte de Montseny en premi a la seva fidelitat monàrquica. En la presidència de la Diputació el nou compte es distingí per les seves maneres senyorials i per obres i restauracions fetes al palau i edificis propietat de la Corporació,

com per exemple, aquelles pintures murals del Saló de St. Jordi, que traqueren tota severitat al mateix i totes les característiques que presentava, fent-lo un mosaic d'estils i de gustos i un paisatge d'anecdotes històriques, naturalment tendencioses; i aquell park gòtic tant discutit i aquell famos i caríssim escalfa-panxes de l'antic saló del Consell de la Mancomunitat en el qual hi feu gravar el seu ~~mancomunal~~ escut (?) senyorial; i aquella vaixella de legítim baccarat i sevres que només serví una o 2 vegades, i aquella lampara feta portar de Venècia..

En sortir nosaltres, els consellers legítims i prendre posessió de la Casa pel seu propi compte, nosaltres no els en donarem perquè en cap forma volguerem reconèixer-los com a tals -el Sr. Sola i els seus companys remarcaren que havia desaparegut d'una vitrina ad hoc que la contenia, una riquíssima bandera catalana que alguns anys abans havien re-

galat a la Mancomunitat, els catalans residents a l'América del Sud per iniciativa del Centre Català de Buenos Aires i que fou portada a Barcelona per a fer-ne entrega solemnia al Ex nostre President, pel benaimat català Dr. Josep A. Aleu, resident de molts anys en la Ciutat del Plata. Els Sr. Sola i Companys s'indignaren tant d'aquell fet que ho posaren en coneixement de l'autoritat judicial, la qual no tingué més remei que obrir un sumari en el que tots els antics consellers foren citats a declarar, sense que poguessim dir res sobre el cas, perquè realment res ne sabiem, jo pel menys ho puc assegurar aixís per part meua, malgrat que algun mal intencionat va fer correr la broma de que per aquells dies m'havia vist sortir del Palau amb un cotxe i portant un gros farsell, cosa absolutament inexacta, però que serví per a que el senyor jutge, al que segurament deurien haver xiulat l'orella dediqués especial atenció al meu interrogatori. Aquella bandera tornà a la Casa quan caiguda la Dictadura el Berenguer, per anar al restabliment de la normalitat constitucional restablí provisionalment i de manera automàtica, amb representants de Corporacions, les Diputacions Provincials i nomenà President de la de Barcelona al benemèrit català i jurisconsulte prestigiós, Don Joan Maluquer i Viladot, el que com explicaré més endavant, se proposà el restabliment de la Mancomunitat de Catalunya i ho hauria de segur realitzar de no venir l'enfonsament de la Monarquia a la seva ben intencionada tasca. Avui ja es pot dir que aquella bandera fou confiada a un alt funcionari de la Casa que fou també acomiadat pels "governatius", el qual la tingué oculta durant aquells anys i la tornà ell a la Casa en caure la Dictadura, amb ell entrà també la preciada bandera. Però de tot això repeteixo, jo aleshores, res en sabia i em penso que tampoc la major part dels companys del Consell; amb tanta discreció i reserva es portà l'afer!

En deixar els nostres càrrecs, per l'acte brutal i arbitrari desposseïció comés per la Dictadura, varem acordar els consellers seguir en relació i contacte tant per a fer front a qualsevol atac personal que contra nosaltres poguessin cometre els dictadors o els seus satèlits, com per a orientar en el possible a la nostra gent en aquells moments difícils i . A tal efecte varem convenir en reunir-nos quan menys una vegada al mes i decidirem fer-ho al volt d'una taula i en àpat fraternal. El lloc escollit fou l'entressol del Restaurant Mastra, que encara aleshores existia a la Rambla del davant per davant del gran Teatre del Liceu, sobre la llibreria Verdaguer. Allí, en efecte, tingueren lloc les nostres reunions durant tots els 7 anys que durà la Dictadura; als primers temps semanalment, després, quan aquella s'estabilitzà i per la por o l'indiferència, l'opinió pública estava absent dels afers de l'Estat, mes de tant en tant. I vull dir que tots els conseller, que eren majoria, que residien fora de Barcelona, assistiren sempre a aquells cordialíssims àpats, per a assistir als quals havien de fer considerables esforços i sacrificis.

Un dels acords que varem prendre en una de les primeres reunions, va ésser publicar un document, en el qual per a reflectir l'indidiosa campanya que venien fent els governatius de la Mancomunitat, acusant al nostre organisme de costosíssim i estèril, varem exposar sucintament l'obra benemèrita realitzada pel nostre Organisme durant els sols 10 anys de la seva existència en totes les branques de l'administració però sobretot en l'ordre cultural i en el de treballs públics. Aquell document portava com a encapsalament: "Al nostre Poble" i s'en feu una tirada de molts milers d'exemplars en l'Imprempta de "La Veu de Catalunya", trametent-ho a totes les poblacions i comarques de la nostra terra, amb el que la seva difusió fou enorme. Redactà el document per encàrrec de tots, el company Vallés i Pujals, però tots el demés hi col·laborarem amb retocs o observacions. Ens fou evident l'efecte magnífic causat per aquell document en l'esperit del nostre poble.

El document el signarem tots els consellers a excepció del President Sr. Puig i Cadafalch que seguia a París. En son lloc ho signà el company Sr. Estapé i Pagés, que com he dit exercia accidentalment la Presidència i a nosaltres ens molt la seva signatura i agrafem molt cordialment a dit company l'acte de solidaritat amb nosaltres que representava, puig com es de suposar, el manifest fou imprés i repartit clandestinament.

Abans de seguit parlant d'altres manifestacions de la persecució que realitzà la Dictadura contra la nostra terra, retrotreuré aquesta narració per a explicar

La meua segona etapa al C.A.D.C.I. (1.921 - 1.926)

Ja he dit que malgrat haver deixat el càrrec de director de les oficines que en ell tenia, les meues relacions amicals amb els dirigents del C.A.D.C.I. havien seguit durant aquells anys d'absència, puig en diverses assumptes d'interès per a l'entitat.

M'havia succeït en dit càrrec oficines el Sr. Faust Casals i Bover & escriptor i poeta - que ja els darrers anys temps de la meua primera època era empleat i subordinat meu, però a mi em constava ja que al Sr. Casals aquell càrrec li venia un xic gran, com diu la gent, sobre tot per l'enorme desenvolupament que anava adquirint el centre en la seva nova casa pròpia i també perquè el Sr. Casals no tenia temperament adequat per a tractar a la gent, sobre tot quant diversos caràcters, com en aquella benemèrita Entitat. Així es que ja diverses vegades, durant aquells anys d'absència, se m'havien fet indicacions de reprendre el meu lloc, però la cosa no arribà a formalitzar-se fins al mes de març o abril del 21, en qual data vaig rebre una lletra isgnada pel meu vell amic, el Caixer del Centre Sr. Josep Sala i -el qual desempenyava el susdit càrrec, amb l'aprovació constant de tothom, des de gairebé la fundació de l'Entitat, comunicant-me clara i oficialment el desitg del consell de que tornés a ocupar la direcció de la

casa i l'assessoria del Consell, per tal d'atendre a les necessitats sempre existents d'una i altra. Davant d'aquell requeriment, vaig posar-me immediatament a la disposició del Consell del Centre i no va ésser difícil arribar amb ell a un acord, en tots els aspectes: treball, remuneració. & I a primers de maig d'aquell any reprenia la meua tasca en aquella inoblidable entitat, la qual vaig trovar, espiritualment, ben canviada.

En efecte: ja no era el lema "Patria" o "Catalunya" el que més interessava i més feia posar en emoció i activitat a aquell estol nombrosíssim de joventut catalana que aplegava el Centre, ja no eren els assumptes d'ideologia política o de catalanista els que més feien bategar llurs cors, sino que eren els interessos materials, o d'estament, de lluita de classe, d'obtenció de reformes o millores en llur treball o situació, el que més els interessava. Signes dels temps... No es que aquell jovent hagués afeblit el seu sentit patriòtic, el seu sentiment catalanista, però els assumptes del treball s'havien avant-posat a tot altre; adhuc la terminologia de la Casa havia canviat. Ja no es parlava dins ella, de dependents i principals; sino d'amos o patrons -aviat també de burgesos - i d'assalariats.

Per aquest fet la secció a la qual estaven confiats els afers del treball havia pres una enorme importància dins l'organització interior del Centre i era la que predominava sobre les altres i on les lluites i ~~manifestacions~~ l'activitat eren major. Com he dit encara aquella secció es denominava "Secció de Relació i Treball" i fins aleshores no tenia formalitat jurídica pròpia, éssent sols constituïda als efectes interiors de l'organització de l'Entitat. Això representava per a aquesta un veritable handicap doncs produïa a l'exterior una confusió perjudicial per al Centre en la seva vida de relació amb els demés organitzacions obreres i patronals i sobre tot amb els organismes oficials intervinents en les qüestions de treball, els quals al·legaven sempre que el Centre no era una entitat política -i d'una política per ells odiada- per a negar-li personalitat o entrabancar-li la seva actuació. Calla, doncs, posar remei a tal situació, trovar una fórmula jurídica adequada per a que la susdita secció pogués defensar amb plena personalitat legal i eficàcia els interessos professionals dels milers de dependents associats en el centre. Aquesta fou la primera tasca que em fou encomenada en aquella nova època meua al servei del Centre, i la varem resoldre ben aviat, redactant uns estatuts que van aprovar l'Assemblea del Centre, per a la susdita secció que va prendre el nom -mes acurat i comprensiu- de Secció d'Organització i Treball en els quals el caràcter de sindicat o Associació Obrera i professional del R. m amb personalitat pròpia i ben definida i separada del Centre, restà ben afermat. Mitjançant aquella radical reforma, la susdita secció pogué ésser inscrita com associació amb personalitat pròpia no sols en el registre del Govern Civil de la Província, sinó també en el Cens de les Associacions professionals del ram a tots els efectes de les lleis so-

cials vigents.

En els anys de la meua separació de la Casa i en el terreny de la vida professional, havia tingut el Centre una felissíssima iniciativa, que va ésser fecunda no sols en la vida del treball a Catalunya, sino a tot Espanya i em plau fer-ne aquest elogi, precisament perquè no veig tenir-hi altra participació que col.laborar en la mida que em fou possible i va ésser-me sol·licitat pels amics del centre, a la realització de la mateixa. Em refereixo a la constitució de la "Comisión Mixta del Trabajo en el Comercio de Barcelona" que es va constituir precisament a iniciativa demanada i gestions seguides del Centre després d'ésser acollida amb simpatia l'iniciativa per^a/les prganitzacions patronals del ram i les corporacions econòmiques de la Ciutat, i organitzada amb caràcter oficial per l'Estat. Devia ésser això entre els anys 17 -19 durant la presidència del Centre exercida pel Sr. Rius Ferreras, el qual treballà infatigablement aquell afer, que constituïa el més bon record de la seva gestió presidencial.

Aquella iniciativa va ésser l'origen de tota l'organització de la vida del treball espanyola per l'Estat i que, establerta en temps de la Monarquia, la República no sols respectà sino que perfeccionà en forma que molts pocs Estats europeus podien presentar millor, constituint un dels avenços més remarcables de la nostra vida col.lectiva.

Quan me vaig reintegrar al Centre, em Maig del 21, com he dit, el presidia el Sr. Joan Torrens i Dayés, que era el sisé President que havia tingut l'Entitat i tingué una presidència breu, puig no es presentà a la reelecció i deixà d'ésser-ho al poc temps de tornar jo a la Casa en la renovació del Consell directiu que va tenir lloc el mes de juny següent. Així es que poques referències personals puc donar de l'esmentat Sr. Borràs, que va tenir sempre per a mi, malgrat no haver-nos tractat abans, totes les gentileeses en aquell breu temps.

En la susdita renovació reglamentària de càrrecs del Consell Directiu, fou substituït pel Sr. Francesc Xavier Casals i Vidal, el qual venia ja exercint feia alguns anys la presidència de la secció de Relació i Treball, la més important com he explicat, de la casa i ~~durant~~ en dita presidència s'havia fet brillantment.

La presidència del Sr. Casals havia dèsser de les més llargues, difícils i accidentades i reixides de la vida del Centre. En efecte, es pot dir, que el Sr. Casals fou el President legal del Centre des d'aquella data fins el mes de Novembre del 32, en que l'Honorable President de la Generalitat de Catalunya, D. Francesc Macià, el cridà per a confiar-li el càrrec de Conseller del Treball en el primer Govern de Catalunya que fou constituït després de la implantació de l'Estatut d'Autonomia. I he subratllat la paraula legal perquè hi va haver un període, març o abril del 26 al febrer del 31, en que el Sr. Casals

sols legalment podia considerar-se president del veritable C.A.D.C.I. ja que de la presidència efectiva n'havia estat tres per un dels actes més arbitraris comesos per la dictadura de Primo de Rivera, cosa que serà també degudament explicada en aquestes planes.

Quan el Sr. Casals va fer-se càrrec de la Presidència del CADCI vorejava el 40 anys Baix d'estatura, però sapat, obés, resultava un home físicament fort, però desgraciadament no era així, puig tot sovint sofria malalties de caràcter pseudo-digestiu que

llarg temps. Però era un home d'una fermesa d'esperit, d'una activitat i d'una personalitat realment formidables; en aquest sentit digne continuador de la tasca del Sr. Puig

i Esteve dins del l'Entitat, si bé posseïa una cultura superior a aquest darrer i tenia més la República

"nom". En la seva joventut havia marxat a l'Argentina, en la qual permaneixí alguns anys i on conegué i es feu amic de confiança de l'honoralbe D. Francesc Macià durant l'estança d'aquest en aquelles terres,

.De retorn de l'Argentina, seguí

les activitats de l'unió Catalanista, en la qual havia ja militat abans de partir, i intervingué com a tal en les campanyes de

de dit benemèrit Organisme, al costat

de l'indivisible president del mateix, Dr. Martí i Julià, del qual era també un amic íntim i al qual professava una admiració i un afecte

i ben merescuts. També intervingué

266 en la política local de la seva ciutat nativa, Badalona essent un dels dirigents de l'Entitat "Gent Nova" constituïda pels

d'aquella població i un dels redactors més

constant i llegit, del portant-veu de la mateixa que duia el mateix títol que l'Entitat.

Dependents de comerç veritable -sin trampa ni carta -durant molts anys portà la comptabilitat d'un important establiment dedicat a la producció i venda d'articles de metall, que tenia magatzem i botiga a la Rambla de Catalunya, cantonada al carrer Consell de Cent. Trenballant en aquella casa el coneguerem i en ella seguí sempre, amb els breus parents obligats pels càrrecs públics que exercí.

Ja he dit que el Sr. Casals, ~~malgrat la seva condició de treballador i la seva posició social~~ passà a la presidència general del Centre, des de la de la Secció de Relació i Treball -

després Organització i Treball- en la qual se distingí remarcablement per les seves condicions d'organitzador i de dirigent.

Amb el Sr. Casals, al qual jo apenas coneixia abans de reintegrar-me al Centre, vaig ~~intercanviar~~ intimar-hi tant ~~qu~~ com ho havia fet en la meua 1ª època d la Casa, amb el Sr. Puig i Esteve. La nostra compenetració en tot el que respecta a les actuacions del Centre- i en moltes altres espectes també de la vida social i política catalana- fou absoluta malgrat militar els dos en diferents partits, perquè malgrat la fermesa del seu caràcter i la fervor del seu idealisme el Sr. Casals era un home ⁿ poderat i franc, sense ni subterfugis i amb ell vaig congeniar tot seguit.

Esmentar tota la ~~na~~ tasca que amb ell varem realitzar fins a l'adveniment de la Dictadura Militar en el 1923, això es, en 2 anys de Presidència, seria cosa llarga i a més constituiria fer un historial del Centre en aquell període, que no es pas el meu propòsit. Així doncs em limitaré al que entenc mes digne d'esser recordat.

Ja he parlat de la qüestió de la independització i reforma estatària de la Secció d'Organització i Treball assumpte si bé d'ordre interior de l'Entitat, de vital transcendència i fecundes seqüències per a la mateixa.

Si bé com a president del Centre., més aviat amb caràcter personal, el Sr. Casals prengué també part activíssima en un campanya molt perillosa principalment per als seus realitzadors però molt enlairada i lloable que amb el nom, si mal no recordo, de Ressorgiment Civil, es realitzà per diferents sectors obreristes catalans i alguns intellectuals i representants d'entitats de cultura per a posar frè al terrorisme que s'havia fet amo de la nostra ciutat, en la qual lluitaven bandes de pistolers assalariats i es cometien crims

que omplien de dol a moltes llars i feren donar a la nostra terra una lamentable renomnada universal, repetició d'aquella altra època vergonyosa en que la nostra Barcelona, era anomenada la "ciutat de les " i tinguda com casa de l'anarquia i del desenfrenats. El que no ~~mak~~ sapigueren ni volgueren fer les autoritats, que comptaven amb tots els mitjans de la força i el poder, se proposaven realitzar-ho per la convicció i la paraula un grapat d'homes abnegats i valents, això és acabar amb aquella vergonya i que

la pau ciutadana es reestablís per a que imperessin la llei i el sentiment d'humanitat i de convivència social allí on sols eren amos les " " i els gansters. Certament, aquella campanya no donà gaires resultats, però sempre serà un honor per al grapat d'hommes que la realitzaren amb exposició de llurs pròpies vides, i entre ells, el digne president del Centre, en Francesc X. Casals i Vidal, que fou dels qui/ més ardor i constància hi posà.

El "Plebiscit Nacionalista" d'el 1.922

Però l'actuació més ressonant i de més conseqüències d'aquells dos anys primers de la Presidència del Sr. Casals, fou l'organització del famós Plebiscit Nacionalista que tant donà a parlar en aquell temps i en anys posteriors i que fou una de les excuses que trovà la Dictadura Militar en instaurar-se per a perseguir a milers de ciutadans catalans i a nombroses, públiques i privades, de la nostra terra. Per això me detindrè un poc en explicar la gènesi i desenvolupament d'aquell afer que tant serioses conseqüències tingué, perquè si bé la iniciativa del mateix assumpte fou deguda exclusivament al Sr. Casals i Vidal, com a President del Centre, vaig ésser jo, pel càrrec que en aquest tenia, l'encarregat de donar forma i/ executar el pensament del Sr. Casals, i per tant, puc donar sobre el mateix el compte - ~~més xarlatanesca i mentidera~~ k més verídica i seriós.

Repeteixo que l'iniciativa del susdit afer, el qual donarem el nom de Plebiscit Nacionalista, fou exclusivament del Sr. Casals, el qual me l'exposà per tal de que jo cerqués la fórmula més adient d'organització del mateix i a redactés la documentació pertinent, com aixís ho vaig fer. Me declaro, doncs, autor, si bé amb inspiració aliena d'aquella famosa Declaració que fou votada per un nombre molt gran d'ajuntaments de Catalunya, tots els quals foren després perseguits per la Dictadura militar per haver-la votada com aixís els vam demanar i motiu p que les presons de la nostra terra s'omplissin de dignes ~~ss~~ regidors i representants de Municipis per aital supost delictes.

Ara bé: què deia aquella Declaració en la qual consistí l'esmentat Plebiscit, tramesa per nosaltres a tots els ajuntaments de Catalunya per tal de que la votesim i amb l'aplec de totes, comunicar el resultat del Plebiscit al Sr. President de la Mancomunitat de Catalunya per a que aquest al seu torn, les traslladés, com a expressió de la voluntat dels pobles de la nostra terra, al Govern de l'Estat?, Se va volguer fer creure que el contingut d'aquella Declaració era netament, descaradament separatista, i per això dic avui, que cap perill tindria per a mi reconèixer-ho aixís si fos veritat, com he afirmat sempre,

que tal acusació de separatisme es absolutament infundada i calumniosa i que la tal Declaració en ~~tan~~ termes ~~xxxxxx~~ més o menys o , afirmava solament principis perfectament heterodoxes de doctrina federalista, cent i milers de voltes expresats i predicats pels sustentadors de la tal doctrina com a règim d'organització de l'Estat Espanyol.

En efecte: era la susdita Declaració molt curta. Contenia sols tres paràgrafs numerats que podria recordar casi textualment.

Deia doncs, si fa o no fa. "Nosaltres, que representem l'ajuntament de i per acord pres pel mateix en sessió de tal data.

1er. Proclamem el fet de Catalunya-Nació.

2n. Declarem que com a tal Nació, Catalunya té el dret de tenir un Govern propi que tindria d'organitzar i dirigir la seva vida interior

3er. Demanem que aital govern sigui immediatament constituït, li reconeixin des d'ara autoritat per a regir els destins de Catalunya i d'acord amb les demés nacionalitats ibèriques."

No deia, en , repeteixo altra cosa aquell famós Document. I serenament i objectivament parlant, no crec que ningú pugui veure-hi conceptes que no fossin exposats mil vegades pels definidors de les doctrines nacionalistes o pactistes, contra les quals mai s'havia produït una acusació d'ilegalitat. De mi puc dir que mai he sentit el separatisme, que àdhuc l'he condemnat clarament i enèrgica en moment en que s'havia extès entre el jovent de la nostra terra i essent jo, precisament aleshores cap de les oficines del Centre i per tant que ni com a persona manada -com se diu- es a dir ni com a treball d'encàrrec hauria sapigut exposar conceptes contraris al meu sentiment i manera de pensar.

A dir veritat, aquell plebiscit nacionalista organitzat pel Centre, no tingué pas un èxit molt remarcable. Dels aprop de 1.200 Ajuntaments de Catalunya, sols aprovaren la Declaració poc més d'un 60 % si bé, es veritat, que aquests, en quant al número d'habitants representaven aprop del 75 % del cens de Catalunya. En aquest sentit fou satisfactori el resultat del Plebiscit; en una paraula, un success d' , que diuen els francesos.

Nombrosos foren els ajuntaments que aprovaren la Declaració amb modificacions importants en la seva redacció, entre ells l'Ajuntament de Barcelona, que dedicà a dit afer la casi totalitat d'una sessió, en la qual els leaders municipals ~~xxx~~ pronunciaren abundants i no cal dir eloqüents parlaments, ^{uns} ~~xxx~~ a favor, altres en contra. Aquests com es de suposar foren els lerrouxistes. Per fi fou aprovada en ell, per unanimitat, una Decla-

ció en la que com en tot Document de compromís es va tirar "molta aigua al vi" a la Proposició del Centre.

269 Pretenia aquest, per a anar a ~~x~~ entregar al President de la Mancomunitat, el resultat del Plesbicit, això és, el volum o volums relligats contenint els textos aprovats pels Ajuntaments, a tots els quals se'ls transmeté uniformement, per tal de que no tinguessin de fer més que omplir els blancs, celebrar una manifestació pública, però això no fou possible per no haver-la autoritzada la Autoritat. Estavem a Barcelona, com de costum, en suspensió de garanties constitucionals (no dic en regim d'excepció, perquè en aquells temps de la Monarquia, l'excepció s'havia fet la regla) i seguia de governador de la Província el General Martinez Anido (tardor del 22) el qual, en ésser-li presentada per nosaltres la petició corresponent, la denegàixís com la fixació de tota mena de cartells sobre l'acte i només autoritzà que el Consell Directiu del Centre es traslladés des del Casal d'aquest, col·lectivament, al Palau de la Generalitat per a ésser postador de la "paperassa" del Plesbicit. Al Palau -afegia la comunicació del Sr. Martines Anido, signada del seu puny i lletra- podrán unir-se els representants del Centre/, els de totes les demés entitats i corporacions que desitgin participar a la cerimònia. Aixís fou fet, i el Consell en anar del Casal de la Rambla de Santa Mònica al Palau de la Generalitat, tingué que passar per entremig de files de guardes de seguretat, que vetllaven pel compliment de la susdita ordre del seu Cap.

En el Palau de la Generalitat, que estava ple de gent, representacions d'entitats, diputats, presidents i públic, la ~~x~~ cerimònia de l'entrega del resultat del plesbicit fou molt breu. Com que jo era aleshores Crecretari de l'Assemblea de la Mancomunitat i a la vegada cap de les oficines del Centre, amb aquest doble caràcter vaig fer la presentació del Consell Directiu a l'~~xxxxxx~~ Honorable Sr. President de la Mancomunitat; el Sr. Casals i Vidal com a president de l'Entitat organitzadora feu un concret i curt discurs comentant el resultat del Plesbicit i la significació d'aquest i el President de la Mancomunitat Sr. Puig i Cadafalch li contestà també amb un altre molt breu i discret, en el qual digué que recollia l'exposició de les Corporacions Catalanes com una "manifestació mes" de la voluntat de Catalunya d'obtenir la seva autonomia i amb ella el reconeixement de la seva ~~voluntat~~ personalitat indestructible i dient que traslladaria tal exposició o voluntat del Plesbicit al President del Govern de l'Estat "per a que aquest se n'enterés i vegés que Catalunya seguia mantenint ferm el seu propòsit de veure respectada la seva personalitat mitjançant disposicions que li permetessin organitzar i dirigir la seva vida pròpia.

A la Plaça de Sant Jaume i havia malgrat la presència de membres d'ordre públic, força gent, que aplaudia amb entusiasme, ~~xx~~ en entrar i sortir del Palau, als representants del

del benemèrit Centre, no hi hagueren emperò incidents desagradables de cap mena, puig tant el públic com la força pública se conduïren amb discreció i sensatesa.

Ara bé, quan la Dictadura Militar prenent peu de l'esmentat Plesbicit Nacionalista -celebrat més d'un any abans de l'instauració d'aquella- perseguí no sols als organitzadors del mateix, això es, els membres del Consell Directiu del Centre, sino a centenars de regidors de municipis catalans que havien aprovar la "Declaració" proposada per la susdita Entitat, es va dir, per a censurar als dictadors per manca de conseqüència, que precisament el Plesbicit Nacionalista es va celebrar essent autoritats de Catalunya, els General Primo de Rivera i Martínez Anido (l'un era en efecte, capità general i l'altre governador Civil de Barcelona, com ja he dit) i que els dos varen autoritzar la celebració del tant esmentat Plesbicit.

La nostra acusació era en bona part certa, puig el Sr. Martínez Anido llevat de la denegació de la manifestació pública al·ludida, cap disposició prengué contra cap Ajuntament ni regidors que havien acceptat i aprovat la Proposició del Centre. I la mateixa actitud seguiren els altres governadors de les restants províncies catalanes. I tinguen en compte, repetelxo, que la província de Barcelona estava en suspensió de garanties constitucionals i per tant d'autoritat governativa, tenia facultats excepcionals i amplíssimes per a evitar la celebració del Plesbicit o castigar als regidors i corporacions que estimes delinqüents.

En quant al General Primo de Rivera, la seva intervenció ~~personal~~ ~~en l'afer~~ personal, ~~en l'afer~~ l'afer, no estant declarat l'estat de guerra, no era obligada, però no podia ignorar la celebració del Plesbicit i, que se sàpiga, res tampoc feu per a oposar-hi ni evitar-lo. Per tant si com diuen els castellans quien calla otorga, l'assentiment de dites autoritats a la realització de l'iniciativa del Centre de Dependents, es manifest i resultava en ells una incongruència notòria- a més d'una crueltat gran -perseguiu~~ms~~ més d'un any després, a suposats delinqüents per actes realitzats durant el seu manament a Catalunya sense oposició, protesta ni represió immediata per part d'ells.

No cal ponderar el treball que l'organització d'aquell plesbicit, va donar al Centre i sobre tot als que per virtut dels nostres càrrecs, de representació o retribuïts, varem curar d'ell. Entre la preparació, organització i recapitulació, va donar més de mig any de treball incessant, i va posar de manifest l'importància de l'Entitat organitzadora i les simpaties generals d'aquesta arreu de Catalunya. Cap altra entitat hauria pogut proposar-se un afer semblant. Personalment, fou, doncs, per al president Sr. Casals un èxit inqüestionable.

No parlaré d'altres activitats d'aquest durant aquells anys anteriors al Cop D'Estat, per a no allargar més aquest capítol. Seguiré, ara, abans de parlar especialment de la persecució odiosa de que fou objecte el Centre per part de la Dictadura, en la narració de les primeres actuacions d'aquesta en relació a Catalunya.

L'Unió Jurídica Catalana

Poc abans de la Dictadura- a darrers del 22, si mal no recordo i com un fruit més de l'esperit d'exaltació catalanista que existia aleshores, un grup d'advocats i altre gent de toga varem constituir una entitat de professionals anomenada " Unió Jurídica Catalana" que tenia per finalitat estatutària vetllar pel respecte, defensa i millora de les institucions jurídiques catalanes però en realitat exercia una fiscalització sobre les ^{activitats} ~~actuacions~~ del personal de la Justícia a Catalunya, entre el qual s'havien produït masses cassos de desafecte a la nostra terra, als seu Dret i al seus usos i costums jurídiques.

Va neixre Unió Jurídica Catalana per l'iniciativa d'alguns companys de l'acadèmia de Jurisprudència de Barcelona i especialment del del membre distingidíssim i ex-president de la mateixa D. Oriol Anguera de , que en aquells temps sentia la "vibració patriòtica" amb un apasionament propi del seu temperament.

L'Unió Jurídica Catalana era, doncs, una entitat de "combat", un organisme creat entre els ^{curials} ~~curials~~ de Catalunya com un bastió més de lluita pel catalanisme.

La Junta de l'Unió era , de cinc persones solament. President ne fou, per dret propi, son iniciador Anguera de ; vicepresident en Lluís Jover i Nunell; , el Sr. Martí i Miralles o en Lluís Llot i (no ho recordo prou be), jo, vocal i en Francesc Masferrer, seguidor entusiasta en aquell temps del Sr. Anguera, secretari.

Com he dit, l'unió no pogué actuar molt temps, perquè la Dictadura impedí que es desenvolupés i l'ofegà, de tal manera que en caure aquella, entenguerem tots que era inútil la seva reinstituïció.

Però en el poc temps de la seva actuació, ~~lliurà~~ lliurà alguns durs i bons combats, constituint per al personal de la justícia en tot el territori de Catalunya, un sever controleur de les seves activitats, tant en l'ordre oficial, com en el polític.

El cas més important que motivà la seva intervenció fou el d'un cert jutge de primera instància del Partit de la Bisbal, que en unes festes públiques celebrades en dita vila havia protestat publicament de que es toquessin els Segadors i arribà a fer detencions i processa a alguns joves de la població per dit motiu. Tota la premsa catalana partí d'aquell cas i protestà amb energia de l'actitut d'aquell " " jutge anticatalà.

(final del full apart)

La Junta de l'Unió Jurídica Catalana en plé va fer una visita al president de l'Acadèmia Territorial, càrrec que exercia aleshores el magistrat Sr. Alvarez de la Vega, per a reclamar -no res menys- que el trasllat immediat del dit jutge catalanofob. El Sr. Alvarez de la Vega vengué tenir excuses per a la conducta d'aquell funcionari i entre ell i el Sr. Anguera se suscità un diàleg de tons vehements com poques vegades s'haurà sentit en un despatx de President d'Audiència. Però l'Unió, va aconseguir el seu propòsit: no sols el jutge en qüestió va ésser oficialment sinó que, al cap de poc temps, demanava canviar de jutjat fora de Catalunya.

L'Unió tenia diversos i seriosos propòsits, en pro del ^{Nostre} ~~mateix~~ Dret, entre ells, l'impulsar la codificació definitiva del mateix, tant necessària. Però, com he dit, tingué vida molt curta i no va passar tot de projectes.

L Dictadura a Catalunya

Tots aquells que com els prohoms regionalistes, s'havien fet algunes il·lusions respecte a la posició que adoptaria el nou Règim Dictatorial implantat a Espanya pel General Primo de Rivera, varen rebre aviat un fort i merescut desengany. No tardà molt, en efecte, el nou Règim -aleshores constituït en Dictadura Militar- a demostrar una completa i absoluta aversió per totes les coses de Catalunya, no sols contra el catalanisme militant, sino contra totes les manifestacions i aspectes de la catalanitat, contra tot allò que representava una exteriorització de l'esperit català o distintiu d'un poble. Les entitats i associacions de cultura foren igualment perseguides que les entitats de caràcter polític, àdhuc l'inofensiu i vell centre Excursionista de Catalunya. A poc de constituir-se el Directori i de nomenar aquest les autoritats de Catalunya (els governadors militars foren nomenats governadors civils provisionalment) es publicaren unes llargues llistes d'associacions de a les quals se prohibia actuar en les quatre províncies catalanes i en dites llistes no sols hi figuraven centres polítics, sino també associacions de balladors de Sardanes. I el mateix ocorregué amb moltes entitats de caràcter liberal o republicà, a excepció de les de caràcter lerrouxista, que foren respectades casi totes. Fins diversos centres adherits a la Lliga Regionalista, foren clausurats. No cal dir que un dels primers de les moltes llistes, fou el "nefando" Centre Autonomista de Dependents.

També fou prohibit içar la bandera catalana si be més es permeté fer-ho ^{con} juntament amb la de l'Estat monàrquic i sempre que aquesta tingués lloc preferent i fos de major tamany.

Nombroses personalitats polítiques foren també perseguides, aixís com els dirigents de sindicats i organitzacions obreres.

Vingué més tard, cap a darrers de setembre d'aquell mateix any 1923, ^{la dissolució,} ~~la dissolució~~ dels Ajuntaments elegits per sufragi universal i lliur substitució per llistes de regidors governatius entre els quals hi figuraven persones o del tot desconegudes o massa conegudes com a Barcelona, per exemple, els Srs. Martí i Ventosa, Alvarez de la ^{la}, Gonzalez del Castillo, Garriga i altres per l'estil. amb una transformació completa de la vida municipal i foren molts els empleats acomiadats illegalment i diversos els cassos de suicidis entre alguns infeliços d'aquel estament, llençats a la misèria i a la picota.

A què seguir? No em proposo pas explicar el pas de la Dictadura a Catalunya, tema sobre el qual a la caiguda de la mateixa foren publicades diverses i molt interessants obres, que seran sempre bones a consultar pels historiadors d'aquell període.

Però dit tot això i posada ben bé en clar la nostra posició davant d'aquell règim que fou de molta ~~apassionada~~ i convençuda oposició des del primer moment, tant ~~en l'exercici del càrrec~~ personalment com en l'exercici del càrrec que aleshores ostentava -cosa que ja he explicat- dexeume dir amb igual objectivitat i franquesa, que aquell règim de dictadura implantat i mantingut durant 7 anys pel General Primo de Rivera no es distingí pas certament, per una crueltat excessiva; sobre tot si el comparem amb els Règims de Dictadura constituïts en altres països i també en el nostre, posteriorment.

Si no hagués estat la gestió del General Martínez Anido a Governació, la qual es distingí no sols per la seva "severitat" excessiva; sino també i principalmen per les seves administratives, el Règim del General Primo de Rivera, hauria estat una "Dictadura de color de rosa" com m'han sentit a dir molts diverses vegades. En efecte, es veritat que aquell règim perseguí amb certa duresa els seus enemics, que arribaren a ésser molts, la casi totalitat dels homes ^{polítics} ~~polítics~~ del nostre país, aixís monàrquics com republicans, però es que no deu considerar-se això com mitjà natural de defensa? Es que un règim de força, veu mai amb indiferència l'oposició a la seva continuïtat? Es cert doncs, que aquell règim

, feu treballar abundantment a Consells de Guerra i sales de Justícia, Però en general, tingué un respecte a la persona dels seus nombrosíssims adversaris, que deu ésser reconegut i objectivament i que constitueix un evident contrast amb el que hem després en el nostre país, sobretot, però també en tots els països on hem vist implantats règims de força o totalitarismes. Hi hagueren, naturalment, lamentables i ben censurables excepcions la persecució insultant ~~que~~, per ex. que sofrí el jove nacionalista català Jaume Compte i alguns sindicalistes, però allò, repeteixo, foren excepcions no menys condemnables malgrat això.

La millor prova de la relativa benignitat d'aquell règim, és l'escassa aplicació que feu de la pena de mort, que no caigué sobre cap delinqüent polític, sino sobre diversos criminals vulgars, (els lladres o assassins del exprés d'Andalucía, els executors del botxí de Barcelona, els que assaltaren un Banc al Nord o la Caixa d'Estalvis de Tarrassa..) amb els quals cap solidaritat pot sentir una consciència honrada i que no poden estimar-se delictes polítics o socials per ningú que senti dignament un ideal.

Sobre tot deu dir-se en elogi d'aquell règim que no perseguí a ningú per la seva història política, per la seva actuació passada, si no quan es posà en front d'ell activament. Tots els homes polítics adversos a la monarquia, si no actuaven contra del ordre instaurat podien romandre tranquils en les seves llars i dedicar-se lliurement a les seves activitats professionals - àdhuc literàries, sense ésser molestats per a res. Així ho varem fer molts. Els escassos exilis que hi hagué de personalitats polítiques, foren voluntaris, per creure que millor podien combatre al Règim des de l'exterior del país (cas Blasco Ibañez) o com a sanció a activitats contràries al Règim (cas Unamuno).

De mi puc dir que mai vaig ésser objecte de cap persecució policíaca ni de cap sanció. Unicament vaig rebre en dos ocasions la visita de la policia, en una d'elles per a practicar un sumari registre no sé amb quina finalitat però que em va semblar que no devia tenir gaire importància puig es limità a obrir-me uns calaixos de la meua taula de despatx i encara demanant-me previ permís; i l'altre en cerca d'informació sobre cert distingit polític que no vaig poder facilitar per la raó senzilla de que era per a mi persona absolutament desconeguda i sols per una _____ el meu nom sortí barrejat en l'afer.

En canvi rebia jo i m'encarregaba de distribuir-los amb profusió, els famosos i terribles follets que contra la Monarquia i el Règim Dictatorial, escrivia i _____ Blasco Ibañez desde França i la policia mai va enterar-se'n i em penso que això va passar amb molts.

En una paraula -i repetint el que crec que es pensament general - Si la Dictadura hagués estat més curta i eficaç en els seus propòsits inicials -al menys propòsits suposats- atès es posar ordre en el país, acabar amb el terrorisme, anul·lar les colles polítiques que corrompen el Règim, destruir el caciquisme, i endegar la vida política del país vers noves fórmules, la Dictadura del general Primo de Rivera hauria meregut de l'Història un millor record. Però incidí en el que es error capital de totes les Dictadures, la permanència excessiva i inútil en el poder i a canvi no realitzà cap dels seus propòsits renovadors, ni acabà les _____, ni el caciquisme, puig tots els vells cacs es convertiren en suport d'ella, ni establí un ordre nou prou fort ni obrí pas a cap transformació salvadora de la vida del país... i per això va caure en mig de l'animositat general

i arrastrà amb la seva caiguda el règim monàrquic que havia intentat afermar.

Dites aquestes generalitats, anem ara en concret a exposar la menera com se comportà la Dictadura, amb algunes de les institucions o col·lectivitats catalanes amb les quals estava jo lligat i per tant vaig poder ésser testimoni i fins actor, dels drames que va suscitar aquella en la vida d'aitals organismes.

La Dictadura i el Centre de Dependents

Pot ser - i això per a ell constitueix el ~~mèrit~~ major elogi - una de les Entitats catalanes perseguides amb més apassionament, amb notable ràbia podriem dir, i més arbitràriament, per la dictadura, fou el EADCI.

Ja he dit que aquest figurava en els primers llocs de la llista d'entitats que manà clausurar el governador ~~peset~~/ pel Directori militar a Barcelona a raó de constituït aquest, o sigui a darrers del mateix mes de setembre del Cop d'estat del Gral. Primo de Rivera. Aquell governador mil (?) era el general Carlos de Losada, un home molt pintoresc, _____, d'inconcebible incultura, dominat per la seva dona, la popular Sra. Raimunda i no cal dir, per tant, sense cap condició per al càrrec, no ja de governador de Barcelona, sino ni de regidor d'un poblet.

El centre era un vast organisme, que realitzava finalitats i serveis molt allunyats de tot aspecte polític, com mutualitats, dispensari, ^{escoles} ~~indústries~~, bossa de treball, esports.... Doncs be, tot va quedar suspès en compliment d'aquell ordre absurda i a raja tabla del Sr. Losada. Alguns elements regionalistes que procuraven encarrilar aquell cavall desbridat, li feren veure al Sr. Losada l'injustícia i els greus perjudicis que a milers de famílies representava aquella ordre i després de moltes gestions i instàncies es va lograr que es permetés el funcionament d'alguns d'aquells serveis o organismes del Centre que cap relació tenien amb l'^{actuació} ~~administració~~ política del mateix, no tots puig les Escoles no foren autoritzades. Però es va imposar sobre el local del Centre una fiscalització constant i enojosa; a cada moment havíem d'acudir al Comissariat de Policia a donar ressenyaments, a desfer mal-entessos, a desestimar, en lo possible, denúncies sobre acúsacions del tot infundades. Un mal viure, que demostrava que hi havia interès en entorpir tot el possible l'actuació del poc que restava de l'activitat del Centre.

Aixís, emperò varem passar més d'un any, tot la resta del 23 i tot el 24. El Sr. Losada deixà d'ésser governador civil (?) i fou substituït per un altre general (como no?) el Sr. Joaquim Milans del Bruch, més intel·ligent que aquell, certament, però malgrat la seva il·lustre progenia catalana, tant anticatalà com aquell i per tant enemic del Centre, com el Sr. Losada. El Sr. Milans del Bruch havia estat temps enrera, militar palaciego, entre el 18 i el 21,

Capità General de Catalunya i en dit càrrec s'havia distingit per les seves intervencions abusives i parcials en la vida social del país, sobre tot en les qüestions socials i obreres convertint-se en un patrocinator i descarat i apassionat de l'organització dels sindicats anomenats lliures, que foren organitzats per a oposar-los a les organitzacions o sindicats únics, o de la confederació del , d'orientació francament anarquista o libertària. El Sr. Milans del Bruch fou el pare pàdag d'aquells sindicats que reberen d'ell, no sols personalment, sinó el que es pitjor, com a autoritat suprema militar de la REGió, tot el suport i tota la protecció a llur activitat il.legal i .

Amb la designació del Sr. Milans del Bruch per al susdit càrrec de governador de Barcelona, les estorsions i ofegament del Centre, redoblaren de rigor i de freqüència. Algú li xiulava l'orella contra el centre, al nou governador i tot seguit se reproduí la persecució brutal i cega. El local del centre, de la Rambla de Santa Mònica, fou tencat novament i totalment i altra vegada restà en suspens tota la xarxa i vifla de les seves institucions i serveis. Aquesta vegada foren completament inútils les instàncies i gestions verbals i per escrit, aixís nostres com de terceres persones.

Senyor governador, que els malalts i els vells no poden cobrar!

Senyor governador, que els patrons diuen que necessiten dependents capacitats com els que nosaltres els proporcionem amb la nostra bossa del treball!

Res, ~~absolutament res~~, sempre res, l'autoritat era completament sorda i muda. A la fi l'esfinx va parlar... i va manar que alguns d'aquells serveis poguessin seguir funcionant pero fora de la casa del centre, que com si fos lloc apestat havia de seguir hemèticament tancat.

El mateix governador ens va indicar que ens posessim al susdit efecte, d'acord amb el Delegat del Treball, que era un senyor anomenat Joaquim Perez Casañas i tenia les oficines de la Delegació en el primer pis d'un edifici de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'estalvis situat al carrer de Junqueres nº 2 en front del Palau ^{de} dita Caixa, en qual aquesta tenia i té en funcionament alguns serveis complementaris de la seva actuació, especialment tot el referent al Retir Obrer. No varem tenir més remei que caure sota el domini, millor diria les aspes d'aquell Sr. Delegat que per una mòdica quantitat em sembla que eren 1000 Ptes. mensuals (amb la qual casi li pagavem la totalitat del pis de la Delegació) ens rellogà un parell d'habitacions, lletges, petites i fosques, del seu pis, on hi instal.larem les oficines provisionals de les mutualitats del Centra i de la Bossa del Treball i alguns altres serveis mes. Permeté també el Sr. Governador que per a pagar aquelles despeses del pis, als malalts i els sous del personal del centre, es poguessen recaptar quotes dels socis del mateix, no superior a 1 pesseta mensual, i havent de rendir

comptes de l'inversió al mateix Delegat susdit.

En aquesta situació varem passar cosa d'un any mes i el 25 i primers mesos del 26. Aleshores els dictadors es disposaren a donar el cop de gràcia al Centre. Un bon dia el President legítim d'aquest, que continuava essent-ho el Sr. Casas i Vidal, rebé una comunicació oficial del D^elegat del Treball ordenant-li que ell i uns companys del Consell del Centre es presentessin en dia i hora determinats a la Delegació per tal de comunicar-los-hi una disposició del Govern per virtut de la qual se'ls destituïa dels seus càrrecs i assistissin a la presa de funció del nou Consell Director del Centre,

. Al susdit acte hi assistiren sols el Sr. Casas i Vidal, President i el Caixer, Sr. Solà i R i en efecte se'ls notificà una Real Ordre del Ministeri de la Governació concebuda en els termes explicats i se'ls ordenava que fessin entrega dels seus càrrecs a un nou Consell Directiu, presidit pel Sr. Ramon Sales que era president de la Confederació de Sindicats lliures) El Sr. Casas i Vidal es limità, prèvia instrucció meua i altres advocats de la casa- a consignar la seva protesta personal i com a President legítim del Centre contra aquell aital i il.legal acte despossessori i a reservar-se tots els drets que li corresponguessin contra la susdita desposició.

Aquesta, com he dit, designava també la totalitat dels membres del Consell Directiu del Centre, àdhuc dels que representaven dins d'aquesta entitats, si bé filials seves, amb personalitat jurídica pròpia, com els de les seccions de , d'organització i Treball, de Cooperativisme, les quals entitats no podien considerar-se afectades per la Real Ordre de referència del Ministeri de Governació, per dependre d'altres organismes administratius: El Ministeri del Treball i la Comissió d'organitzacions. La qual cosa demostrà encara més l'enormitat jurídica que representava aquella R.O. despossessoria. Tot això es feu present a les autoritats, però tot fou inútil de moment, si bé, allò complicà tant l'aspecte jurídic de l'afer, que, com explicaré també, la mateixa Dictadura tingué que prendre noves disposicions per a desfer aquell tripijoi legal, si bé inútilment, puig la i l'il.legalitat restaven més evidenciades.

Acompanyarem, doncs, al Sr. Sales, en la nova Junta Directiva del Centre (àdhuc en la la qüestió de com es els Estatuts d'aquest i per tant de legalitat) altres individus, alguns dels quals àdhuc ni socis del Centre eres aleshores. I en quan al Sr. Sales, si bé de moment apareixia aquest com essent soci, anys més tart, quan caiguda la Dictadura es reintegrà pel Govern el Centre al seus legítims socis i representants i el Consell directiu desposseït fou també reintegrat en sos càrrecs, i varem poder ^{examinar} ~~reintegrar~~ els arxius de les oficines, poguerem comprovar que per a fer figurar el Sr. Sales com

a soci del Centre, amb alguns anys d'antiguetat, s'havia comés una falsificació en unes de soci. Però no venia d'aquí, una falsetat mes o menys.

Entrat en funcions el Consell Governatiu del Centre, l'autoritat permeté la reobertura de l'estatge d'aquest, si bé foren molt pocs els socis que tornaren a freqüentar el local, tant per no reconèixer autoritat als "governatius" com per que les sales de la casa estaven sempre ocupades per cares patibulàries i tipus que constitueixen la cohorte acostumada dels dirigents del Sindicalisme lliure, que havien sentat els seus ~~xxxxxxxx~~ "reales" en el bonic estatge del Centre.

Aviat aquest es convertí en la seu central de tota l'organització del "lliures" casi tots els sindicats adherits a la mateixa instal·laren llurs oficines en el Casal del Centre, si bé per pudor la seva "Federació" o "corporació" tenia un altre estatge. I no sols això, sinó que per a més comoditats dels susdits organismes, els "governatius" realitzaren costoses obres de reforma i ampliació en la Casa del Centre, les quals consistiren entre altres, en aixecar un pis sobre un cos d'edifici interior que servia per a les Escoles Mercantils Catalanes i en dit pis nou, foren instal·lades gran nombre de per als titulats Sindicats Professionals adherits a la "Corporació". Aquelles obres i altres treballs endeutaren el Centre en alguns cents milers de pessetes, per a respondre de qual deute obtingueren els "lliures" pessetes amb garantia hipotecària que gravaren enormement l'Entitat.

Un cop amos del Centre de manera tant expeditiva i arbitrària, els dirigents del Sindicalisme lliure, començaren a actuar per tal de desposseir de llur condició de socis als antics i legítims dirigents de l'Entitat, així com als socis mes significatius de la mateixa que estimaven oposats a ells. El mitjà a que recorregueren fou el de no passar-los a cobrar els rebuts, per tal de poder-los donar de baixa per manca de pagament degut. Però nosaltres, vui dir els socis afectats i els que teniem el deure i l'honor de ja havíem previst el cas i consignarem judicialment les quantitats al·ludides. Com que forem a prop d'un centenar el socis interessats, no cal dir la feina que això ens imposà.

En ésser destituïts de llurs càrrecs els legítims representats del Centre i per tal d'evitar-me el tenir que servir els interessos governatius (els quals tinc la seguretat de que tampoc m'haurien admés) jo vaig presentar la dimissió del meu càrrec de Cap de les Oficines i d'assessor del Consell Directiu oficial, però vaig seguir mereixent la confiança de ls legítims dirigents del Centre i de tots el socis del mateix que es posaren al costat d'ells i sota la seva direcció es portà i tota la campanya de defensa susdita i tota l'actuació que se seguí en dit afer fins a aconseguir el restabliment del dret conculcat, això es, fins que foren reintegrats els legítims representants del centre en llurs càrrecs i reco -

cobrat l'edifici del mateix, un cop caigut el règim dictatorial del General Primo de Rivera. El meu despatx a les hores el tenia al Passeig de Gràcia nº 48, pis 2n. i més tard a Consell de Cent 369 pral. És on es reunien els legítims consellers del Centre i els socis que els sancionaven en la llur actuació i es convertí, per tant, es pot dir en ~~l'objecte~~ l'estatge del veritable C.º.º.º.º.º. I això durà aprop de 4 anys! Tan nombrosa era a vegades la concurrència al meu despatx, que per a no cridar l'atenció de la gent i de la policia, vaig haver de demanar als dirigents de l'Entitat que recomanessin a tothom que sols es personessin al meu despatx quan jo els cridés per algun afer, consigna que fou casi sempre respectada. Sortosament, la policia si ens vigilava es mostrà benèvola amb nosaltres.

Haig de declarar lealment que a portar aquella feixuga tasca de la defensa dels legítims representants del centre i dels interessos d'aquest, m'ajudaren diversos companys de professió que tenien també lligams amb la nostra volguda entitat i que eren: En Lluís Massot i Balaguer, figurenc com jo, regidor que havia estat de Barcelona i undels designats, aleshores, d'Acció Catalana, el qual tenia encarregat feia anys un Consultori Jurídic que per a utilitat dels socis del Centre en llurs ~~seus~~ interessos professionals o ~~xprivats~~ havia instal·lat la secció d'Organització i Treball i funcionava amb remarcable èxit; en Ferran Boter i Mauri era, a més de catedràtic de l'Escola de Comerç i de Director de les Escoles Mercantils Catalanes del Centre, exercia també brillantment la professió d'advocat; En Josep Mº Mias i Codina, aleshores advocat novell, que era assessor del Gremi de Viatjants del mateix centre. A més a petició i satisfacció de tots, s'^{unia} ~~en~~ moltes vegades a les nostres reunions i ens donava llurs intel·ligentíssims i pràctics consells, el nostre bon amic i company, N'Amadeu Puig i Avellà, gran amic del Centre i competentíssim lletrat, a més de vell company nostre en lluites per Catalunya i els progrés democràtic.

A més de l'actuació susdita realitzada ací a la nostra terra, en defensa del Centre i d'oposició a aquella enormitat jurídica comesa per la Dictadura fou precis seguir un altre procediment judicial per tal d'impugnar l'arbitrària disposició governativa que donà peu a tot aquell enrenou. Tractant-se^r d'una Disposició Ministerial tinguérem que realitzar contra ells, el recurs contencioso-administratiu i interposant-lo davant del Tribunal Suprem... A dit efecte i autoritzat degudament pel legítim Consell Directiu del Centre, em vaig posar en relació amb el pretigiós advocat madrileny i conegut home públic D. Angel Ossorio i Gallardo, el qual malgrat la seva filiació i no dubtà un moment en posar-se en front del règim Dictatorial de Primo

de Rivera iniciant aleshores la seva revolució política que l'havia de portar a servir amb quina voluntat i amb quanta intel·ligència a la futura 2ª república Espanyola i a ésser un dels valors més positius de la mateixa i un dels homes d'Estat més eminents del nou règim. El Sr. Ossorio i Gallardo, a la primera indicació meua, va contestar-me que acceptava amb fervor la defensa del Consell Directiu del Centre i en vista d'aquella resposta, vaig fer un viatge a Madrid ~~per~~ per posar-me en relació directa amb l'illustre advocat, i preparar entre els dos la defensa d'aquell client nostre davant del Tribunal Suprem de l'Estat. El Sr. Ossorio va acollir-me amb les màximes deferències i atencions i d'aleshores data la nostra relació personal, a més de la professional, que durant la República varem mantenir i consolidar, sobre tot en ésser el seu fill gran Manuel Ossorio i Florit, nomenat subsecretari del 1er. Ministre de la Governació de la República, i amb dit superior jeràrquic meu, quan jo exercia el càrrec de Governador civil de Tarragona.

A Barcelona, varem preparar els poders necessaris i tota la documentació adient per a instruir el ~~esmentat~~ esmentat i amb motiu d'aquest, vaig tenir que fer nous viatges a Madrid durant aquells anys. Ja tornaré a parlar d'aquest aspecte de l'afar. Continuem ara l'explicació de la tasca realitzada pels governatius en el Centre. Fou aquell un afer molt llarg i complicat i com que crec d'interès i fins d'utilitat per als que vulguin saber l'història d'aquella inolvidable Entitat, coneixi'l en detall, m'extendré en aquesta narració.

Ja he explicat que la famosa R.O. del Sr. Martínez Anido destituïnt el Consell Directiu del centre i nomenant un Consell Governatiu d'aquest a més de la barrabassada que per aquest sol fet implicava, contenia altres absurds jurídics, com era destituir també als legítims representants d'altres entitats amb personalitat jurídica pròpia, encara que fossin filials del Centre i que a tots els efectes legals depenien d'altres organismes administratius que no eren el Ministeri exercit pel Sr. Martínez Anido. Eren aquelles entitats, com també tinc dit, la Secció Permanent de ~~la Secció Permanent de~~ i les seves filials, la Secció Permanent d'Organització i Treball i la Secció Permanent de Cooperativisme. Premin-
dint

d'aquesta darrera, recentment instituïda i que realment tenia escassa importància dins la vida del Centre, cal dir que les altres dos la tenien capitalíssima. La Secció de Socors Mutus agrupava les diverses mutualitats o germandats que s'havien constituït, algunes des de els inicis de la constitució del Centre (origen a més de la secció propiament dita, de les seves filials: Mutual Feminal, Mutua Infantil, Secció Especial per al cas de defunció, Secció especial adherida a la Villa de "L'Aliança" - segur per a hospitalització) i comptava amb còmplets i cabals que pujaven aprop d'un milió de pessetes, entre totes les mutualitats plegades.

La Secció d'Organització i Treball també constituïa una associació amb personalitat jurídica pròpia i inscrita a tots els efectes de la legislació del treball espanyola, en els censos formats pels organismes estatals encarregats de l'aplicació de la mateixa. Les mutualitats, com es sabut, depenien de la Comissaria d'Assegurances, organisme independent en absolut, del Ministeri de la Governació.

Per tant la R.O. del Sr. Martínez Anido s'inmixtia en la competència de departaments ministerials diferents del seu i creava una situació de Dret i de fet realment complexa y plena d'absurditat. Naturalment aquest punt flac de la susdita disposició el varem veure tot seguit i ens serví per a atacar la mateixa amb les pròpies armes que ens donava.

En nom i autorització de les entitats afectades, varem acudir a la Comissaria d'Assegurances i Organització per tal de posar en son coneixement oficialment l'atropell comés i sol·licitant que prenguéss les mesures necessàries per a salvaguardar el interessos d'uns organismes qual actuació estava degudament regulada per lleis especial i tenien finalitats previsions que podien resultar en perill d'aquell fet. Jo vaig fer també un viatge o viatges a Madrid, per a tractar de l'afer amb la susdita Comissaria d'Assegurances, que aleshores era organisme si bé autònom, dependent del Ministeri del Treball i Previsió i encara que en dita comissaria vaig trobar-hi un ambient de por per tractar-se d'una disposició del Ministre que era el vertader àrbitre del Ministeri del pinxo, com es diu vulgarment de la situació, no varen tenir més remei, a la fi, que reconèixer l'enormitat de l'atropell comés i la realitat del perills per noslatres exposats i que adoptar disposicions per a evitar, menys, aquests darrers, això es la malversació de capitls de les mutualitats. No es varen atrevir a reparar el dret conculcat pel Sr. Martínez Anido, això és a reposar en sos càrrecs als legítims representants de les Mutualitats del Centre, tant arbitràriament destituïts, però varen nomenar una Intervenció en l'actuació de les entitats, per tal d'evitar que els d'aquestes sufrissin les "desviacions" que molt justificadamente temiem. Això fou un "cop mortal" per als governatius quals intencions eren manifestes i amb ell es varen privar de ficar ma a les ben nodrides caixes de les nostres grans Mutues que ells ja cobejaven.

L'interventor nomenat fou un "Conde", no res menys. Si senyors: el Conde de Oliva de Gai tan, que no era més que un modest funcionari de dita Comissaria d'Assegurances, però això sí, un perfecte cavaller. A la seva actuació honrada -quan menys- es va deure el poder salvar les susdites caixes. Malgrat que a dit funcionari varen coaccionar els governatius tot el que pogueren- valent-se del governador de Barcelona Sr. Milans del Bruch que fins en aquell trist i vergonyós fi de cobdícia els feia el joc- i malgrat que l'actuació del funcionari l' constantment no pogueren arribar al cop final que es proposaven i no era altre que el susdit.

Malgrat el cop de força que els presentà entrar en possessió de la casa i representació del Centre, que no fou ja el Centre Autonomista de Dep. del Comerç i de l'Indústria sinó el Centr A. de Dependents (així o escrivien ells en tota la documentació ocultant amb aquella A vergonyosa el not autonomista estafant així el nom de l'entitat), els governatius no es sentien segurs de la seva malifeta i al cap d'un quan temps, me sembla que era cap a mitjans del 29, intentaren legitimar (?) la seva sposesió, amb una R forma radical dels Estatuts, a mida i conveniència d'ells. Si el seu intent hagués prosperat el Centre s'hauria convertit en un sindicat més dels adherits a la Confederació dels susdits "lliures" i hauria perdut totes les seves característiques i ideologies. Per a preparar la cosa varen començar per donar de baixa a alguns centenars de socis que saven i amb raó que s'oposarien als seus intents o després convocaren una junta o Assemblea General per a assistir a la qual els socis havien de cumplir determinats requisits no prevists en els estatuts vigents. Encara feren més, el dia de l'Assemblea uns escamots de pistolers a llur servei es situaren a les portes de la casa i privaren l'entrada a molts dels que pretenien fer-ho per a anar a presenciar-pel vist- l'espectacle. Malgrat això i la protecció de la policia i agents de l'ordre (?) public que enviats pel governador els protegia les espalles dintre i fora del local, no pogueren celebrar per falta del número reglamentari, dita Assemblea la 1ª convocatòria i varen convocar-ne una altra de 2ª i definitiva. En aquesta encara es formà un nucli de socis conscients i decidits que acudí/en al local i feren constar llur protesta i la de tots els veritables socis -que encara eren més de 10.000 contra aquells procediments i aquell intent de reforma estatutaria, completament il·legal puig en ella se suprimien articles dels estatuts declarats intangibles i respectats sempre, tal com la qüestió del nom, l'ús de la llengua catalana com oficial de l'Entitat i que aquesta deurà mantenir-se sempre independent de tot altre organització o Entitat. Els nostres amics havien enviat al l'acte un notari però a aquest/no el deixaren ~~actuar~~ actuar els usurpadors amparats per la policia. Malgrat això, la validessa d'aquella Assemblea fou impugnada judicialment per uns quants dels socis protestataris, sota la meua direcció com advocat. Aquell assumpte judicial com tots els demés dels quals he parlat, va topar, no sols amb les lentituds característiques de la nostra administració de Justícia, sinó amb tots els entorpiments i entrabancs que de sota ma se'ns

oposaren ja podeu suposar perquè i amb quines finalitats, i en caure la Dictadura i ésser anulats pel govern que succeí aquesta, totes les malifetes comeses amb el centre, per aquella, encara l'assumpte al·ludit no havia ^{via} passat del tràmit previ de declaració de pobresa dels actors impugnants de la validesa dels acords de referència. Però aquests no podien estrenar-se , quan menys....

El centre quedà convertit, en virtut de dita reforma estatutaria que sortosament tingué curta vigència, en una Entitat filial de la Confederació de Sindicats lliures i fins canvià de nom desapareixen del nou ~~estatut~~ títol aquella A. que ja havien camuflat els intrussos, això es la paraula Autonomista. També tota l'organització interior del Centre, tant pràctica, tant assenyada i que tant magnífics resultats havia donat en el quart de segle llarg de la seva existència, va restar anul·lada provisionalment.

El mateix que varen fer amb el Centre realitzaren els governatius amb les seccions filials del mateix que tenien personalitat jurídica pròpia, que ja he dit ésser les de Socors Mutus (amb les seves diferents subseccions, totes elles a la vegada constituïdes legalment com associacions en compliment de les lleis sobre assegurances), d'Organització i Treball i de Cooperativisme. Aquestes dues darreres desaparegueren, unificades amb el centre, convertit in totum amb Sindicat Professional (cosa que anys més tard en plena guerra civil, realitzaren novament els sectaris d'un altre color -rojos, aquesta vegada- que també s'apoderaren del Centre aprofitant-se de l'anormalitat de les circumstàncies); la de Socors Mutus continuà ~~amb~~ subsistir com associació, però totalment deslligada de la vida ~~del centre~~ l'Entitat mare, àdhuc en l'ordre econòmic. Fins aleshores la susdita secció rebia un auxili del Centre consistent en un 15% de la recaptació de les quotes dels socis , precepte estatutari aquest, declarat inmodificable pels propis Estatuts. En la reforma al·ludida tot això desaparegué, amb la consiguiente transtorn per a la vida econòmica de les mutualitats sudites.

Per a modificar els Estatuts de la Secció de Socors Mutus acudiren els governatius als mateixos procediments que per al Centre, això és, a convocar una Assemblea de socis sense els requisits reglamentaris ni cap garantia pels socis. Així és que la presència d'aquest fou escassíssima i que es repetí la protesta formal contra l'acte i les seves conseqüències, als efectes de intercalar la corresponent impugnació judicial de la validesa d'aquelles preteses accions, impugnació que també fou iniciada sota la meua direcció professional i que, a l'igual que en el cas del centre, no arribà a sentència definitiva perquè amb la caiguda de la Dictadura, tota la labor dels governatius en el Centre, anà per terra i ^{pogué} ésser restaurada íntegrament la normalitat funcional del centre i les seves diverses institucions.

Passaré ara a explicar com s'efectuà això darrer, es a dir, el reintegrar el Centre als legítims socis i representants.

Com es sabut e l govern Dictatorial de Primo de Rivera, va caure a darrers de gener de 1930 El substituí un govern que presidí el General D. Dàmas Berenguer d'origen català si bé nascut a Cuba i que s'anomenà la 2ª Dictadura o Dictadureta perquè tampoc visqué dintre de les normes constitucionals. En realitat no era aquesta la seva missió, sinó d'ésser un Govern-pont per a anar al restabliment de la Constitució sospesa per la Dictadura del General Primo de Rivera, missió que inicià amb bona voluntat aquell govern però que no pogué dur a terme perquè la devallada de la ~~stia~~ Monarquia es precipità i no pogué el govern Berenguer ni sostenir-la ni sostenir-se ell.

D'l govern Berenguer, en formà part com Ministre de Treball, el Sr. Pere i Ros de Alamo, Marqués de , polític, bon amic meu. conforme explicaré, el qual s'interessa pel restabliment de la legal del Centre, cosa que s'aconseguí a la fi després d'interminables gestions que duraren tot aquell any 1930. Pel Ministeri, Berenguer fou nomenat governador civil de Barcelona el general D. Ignaci Despujol, oncle de l'esposa del Sr. Ventura i Co , català aquell també i, de sempre, baf de Barcelona. El Sr. Despujol fou el mitjancer de tot aquell afer que presentavem nosaltres infatigablement, tant a Madrid, en el que es refereix als susdits ministres, com a Barcelona, aprop de les autditat locals, i com he dit del Sr. Despujol.

La resistència dels lliures (?) a deixar el Centre, fou grossa. Es natural! gaudien d'un magnífic edifici, en el qual s'hi havien instal.lat amplament, disposant de locals àdhuc per a les seves entitats filials . D'ací explicada llur resistència, que venia emparada per algunes personalitats catalanes, encara que això semblí mentida i especialment per un prohóm regionalista, el Sr. Bertran i Musitu, ex-diputat i ex-ministre, el qual per un d'aquells absuds que la política tant sovint ens ofereix s'havia convertit en el protector més decidit dels

"lliures" àdhuc en llurs actuacions més incívils i més nocives a la terra catalana, com eren els pistolers i el terrorisme blanc.

Per fi varen trobar els Sr.s Bertran i Musitu i Ventosa i Despujols, una solució: la d'ferir als lliures, en compensació a la que havien d'abandonar, una altra casa, situada al carrer de l'Unió nº 7, ampla però vellá edifici en el qual havien fundionat durant molts anys, un popular music-hall, i més tard un cine. Sembla que un altre prohóm regionalista, el Sr. Comte de Güell ;cunyat del Sr. Bertran i Musitu, avençà o regalà als lliures, la quantitat necessària per a la compra del susdit edifici (aprop de cent mil duros); el cert és que mitjançant escriptura pública, degudament registrada, la Confederació Regional de Sindicats lliures representada pel seu President Ramon Sales , adquirí la susdita finca i en ella instal.laren la susdita Confederació i tots els sindicats adherits a la mateixa, que desallotjaren la casa del ~~Centre~~ C.A.D.C.I.

El Ministeri del Treball havia nomenat previsorament un Interventor General per al Centre, càrrec que fou confiat al Sr. D.

Josep Mª de Aragon, ex-director general del propi Ministeri i home de l'intimitat i confiança del Sr. ~~xxxi~~ Ros del Alamo i dít Sr. Aragon fou l'encarregat de donar compliment a la R.O. que es dictà, manant reposar íntegrament la Junta o Consell Directiu del Centre destituït per la Dictadura i de posar a disposició de la mateixa, el Casal de la Rambla de Santa Mònica, cosa que es feu a darrers del ~~xxxxx~~ mes de gener de l'any 1931, quan ja havia caigut el govern Berenguer i havia estat substituït per un altre presidit pel almirall Aznar, darrer govern de D. Alfonso XII i de la Monarquia. D'aquest darrer govern en formaren part cpm a Ministre D'hisenda el Sr. Ventosa i Calvell, que acabà la tasca de reintegració del centre a sos legítims representants, però no el Sr. Ros de Alamo.

Desgraciadament no tots els consellers del Centre, pogueren ésser reposats. Algun d'ells no pogué veure aquell acte de justícia reparadora per haver traspassat durant aquell llaç pleit: en J sep intel.ligent secretari i artista de gust refinat, mort en plena joventut. Tampoc pogué ésser reposat el President de la Secció de Propaganda, en Domènech per haver traslladat la seva residència de Barcelona a Balaguer, on als començos de la república, intervingué molt en la política local i de les comarques lleiditanes ostentant diferents càrrecs municipals i de la generalitat.

Abans d'explicar les seqüències que tingué la reposició del Consell Directiu del Centre, crec d'interès esmentar la persecució personal i encara més irritant i desagradosa que sofriren els individus d'aquell Consell Directiu per part de la Dictadura. No es limità aquesta a perseguir i atropellar l'Entitat, sinó que feu víctima a més, a sos representants i elements més significatius d'un tracte odiós. Si serví de pretext aquell Plesbicit Nacionalista organitzat pel Centre, com he explicat, l'any anterior al del Cop d'Estat del General Primo de Rivera, éssent precisament aquest Capità General de Catalunya i el general Martínez Anido, Ministre de la Governació de la Dictadura, Governador Civil de Barcelona, sense que ni l'un ni altre haguessin oposat cap obstacle a la ~~sa~~ celebració de l'anomenat plesbicit, més que el que també he explicat.

Doncs be, era a mitjans del mes de desembre del mateix any 23 del cop d'Estat, quan s'inicià aquella persecució contra els membres del Consell Directiu del Centre, que fou seguida immediatament de tots els regidors que votaren la Declaració proposada pel Centre, arreu de Catalunya. Els consellers del Centre foren detinguts i empresonats, a excepció de pocs que pogueren evadir-se, aixís com els susdits regidors. Les presons s'ompliren i la Dictadura acabà de demostrà, amb aquella persecució, la seva enemistat contra Catalunya i les seves aspiracions autonomistes. Tant amplia fou aquella persecució i tant fons fou el causat en l'esperit de la nostra terra, que alguns amics que encara els restaven als dictadors a Catalunya, els aconsellaren de rectificar la llur conducta i després de moltes gestions i precs d'entitats i de personalitats, ho aconseguirem en part. La quasi totalitat des regidors empresonats.....

(els primers d'aquests, cal esmentar-ho, per honor ~~diàlex~~ seu, foren els de Badalona) foren alliberats, després d'aprop d'una quinzena de detencions i sols ~~xpusdumx~~ restaren en la Presó M^o del de Barcelona, els individus del Consell Directiu del Centre, la detenció dels quals es perllongà encara durant algun temps. Els últims en sortir de la presó foren els Srs. Casals i Vidal, president del Centre i Carrové de la Secció de Propaganda d'aquest els quals encara restaren uns dies empresonats després d'haver sortit també llurs companys del Consell.

Aquella persecució fou pura i exclusivament governativa, això es, no s'inicià i s'instruí cap procediment judicial contra els empresonats ni per part de la jurisdicció ordinària ni militar. En què hauria pogut fonamentar-se tal procediment, després del temps transcorregut del supost delictes ~~xx~~ comès i de l'assentiment, quan menys tàcit, donat al mateix per les màximes autoritats del nou règim instaurat a Espanya?

Aquella persecució odiosa fou un gran bé al catalanisme i convencé a tots els catalans de que la Dictadura era insostenible i incompatible amb els seus anhels de llibertat i acabà de fer caure la vena dels ulls dels pocs que encara esperaven d'aquell règim, reforma beneficiosa ~~Amxixamx~~ per a la nostra terra.

Nulla est redemptio...

Tornem ara a explicar les seqüències de la reintegració del Centre a sos legítims posseïdors i representants. Com he dit el Sr. Aragon nomenat Interventor General del Centre fou el que reposà els antics consellers i foragità de la Casa els intrusos. Quan l'acte despossessori, realitzat l'any 26, s'havia aixecat un inventari del mobiliari i pertinenències del Centre i de les seves seccions. Aquell inventari serví per a la reintegració però donà lloc a constants reclamacions i protestes per part dels reposats, puig gran part de les coses inventariades no foren trovades a la Casa. El pobre Sr. Aragon, que feia d'intermediari se les veia negres per a escoltar a uns i altres. La disputa encara durava quan caigué la Monarquia i amb aquesta acabà d'ensorrar-se tot aquell complicat procediment. En efecte, amb autorització de les autoritats republicanes se feu els primers dies de l'implantació de la República, un escorcoll a la casa de de l'Unió, seu com he explicat dels Sindicats lliures després d'haver tingut d'abandonar aquests, el Casal del CADCI i allí es trovaren moltes coses (mobles, màquines d'escriure, llibres...) pel Centre per ésser de la seva legítima pertinença. El que no pogué trobar-se i pre tant reintegrar-se al Centre foren els estats importantíssims que durant aquells cinc anys administraren els governatius. Aquests a més havien augmentat el deute del centre amb una forta quantitat -mes de 300 mil pessetes- cost de les obres que realitzaren a l'edifici social a l'objecte que també he explicat i els dirigents del Centre es trovaren amb una forta hipoteca constituïda a favor de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, en garantia d'un préstec mitjançant el qual pagaren els lliures les susdites obres i cancel·laren la resta del crèdit que

a favor del banc Hipotecar, en tenir lloc l'acte desposseïori l'any 1.926.

Aquests manifestos i quantiosos perjudicis d'ordre material o econòmic (els altres no podien estimar-se ni valoritzar-se) que l'organització dels sindicats lliures causà a Centre, ~~sota~~ ~~l'organització dels sindicats lliures~~ durant els cinc anys d'aquell estat jurídic anormal, ens donaren peu per a una reclamació judicial que formulà el Consell Directiu del Centre, sota la meua direcció com Advocat, si bé per haver estat nomenat als començos de la república Governador Civil de Tarragona, seguí o tramità aquest afer el meu passant Manuel Andreu i Querol. Aquella reclamació fou afortunada, puig el Jutjat -després de l'acostumada i llarga tramitació- estimà els susdits perjudicis en unes 300. mil pessetes i condemnà a la Confederació Regional de Sindicats lliures, entitat demandada i solidariament als seus dirigents, a pagar-les al Centre mes les costes i en garantia del compliment de la sentència, a petició nostra, fou embargada la susdita casa nº 7 del carrer de l'Unió que apareixia de propietat de L'associació demandada i condemnada.

Aquella sentència encara no havia pogut fer-se efectiva el mes d'octubre del 34, data en la qual jo vaig deixar d'esser en efectiu assessor del Centre i cap de les seves oficines, com també hauré d'explicar, perquè l'entitat condemnada, que ho fou en rebeldia, interposà dintre del plaç de les nostres lleis una revisió i una serie d'incidents dilatoris que estaven pendents en aquella data de la meua separació del Centre, els dirigents del qual mes tart, abandonaren, segons tinc notes, aquelles actuacions.

Però aquella sentència ens volgué al meu passant Andreu i a mi, unes caluroses i emocionant felicitacions del Consell Directiu del Centre per unanimitat i comunicades a nosaltres en escrits adients.

Després d'esser reposat el legítim consell Directiu del Centre i de posar un xic d'ordre a la casa convocà (Maig Juny del 31) una Assemblea general de socis per a normalitzar la situació del/ l'Entitat i donar compte formal a la mateixa de l'actuació seguida pels legítics representants del Centre des del mateix moment de l'acte desposseïori. Aquella Assemblea general fou l'apoteosi d'aquell grapat d'homes coratjosos i nobles, que amb tant ferma voluntat i amb tant d'encert havien vetllat pels interessos del Centre durant aquells 5 anys d'odiosa persecució i sostingut una lluita heroica contra la tirania i sos sequaessos a Catalunya i a Madrid. El record d'aquell Consell Directiu i de la seva actuació, s'acordà fer-lo constar en una ^{artística} làpida de marbre, que fou col·locada a la gran sala d'actes del Centre al costat dret de la plataforma presidencial. Ay! aquella placa tingué poca durada tan material com espiritual. Material, perquè fou destruïda durant els fets tràgics que tingueren lloc en el Casal del centre durant les tristes jornades del mes d'octubre del 34 i posteriors, en esser incautada la casa per una soldadesca brutal i ignorant. I espiritualment, perquè aquell justíssim i homenatge tributat pel Centre a sos dignes representants en la

lluita contra la Dictadura fou oblidat i escarnit alguns anys després pels mateixos socis del Centre o per un gros contingut d'ells engegats en una oposició injusta i incivil contra aquells mateixos homes que havien salvat el Centre - i el que es millor, el seu honor i la seva

- en els moments més difícils de la seva existència. També n'ahurem de parlar d'això, tant lamentable, en el lloc corresponent.

Per a acabar aquest capítol en el qual he historietjat sumariament, l'ocorregut amb el CADCE en temps de la Dictadura, he de dir que un cop reposat el legítim Consell de la Entitat i reintegrades les pertinençies d'aquesta als seus associats, resultava inútil la prosecució del recurs contencioso-administratiu interposat, com he dit, davant del Tribunal Suprem i el qual també estava pendent en Febrer del 31 en que es dictà la R.O. de reposició del susdit Consell legítim. En virtut d'aital decisió, els representants del Consell en el susdit procediment que llavors jo he dit eren l'advocat Sr. Ossorio i Gallardo i un procurador resident a Madrid varen presentar els corresponents escrits i la cosa va ésser arxivada. El Sr. Ossorio que havia fixat uns honoraris molts mòdics pel seu treball, tingué la gentilesa de renunciar-los per complet per la qual cosa el consell Directiu del Centre li adreçà una cordialíssima comunicació d'agraïment i organitzà en honor de l'Il·lustre letrat i home públic una festa d'homenatge que es celebrà en els primers mesos d'estiu del 31 i consistí en un banquet celebrat si mal no recordo, al Restaurant Miramar i al qual hi assistiren a més de l'homenatjat, un nombre considerable de socis del Centre, i totes les autoritats barcelonines i catalanes, àdhuc el President de la Generalitat D. Francesc Macià.

Fou aquell acte el de la de la benemèrita Entitat, tant perseguida per la Dictadura de son il·lustre defensor, amb el qual continuà la comunicació cordial després d'aquella esplèndida festa, en la qual no cal dir que se'm reservà un lloc de preferència que vaig agrair sincerament.

Vul recordar finalment el fet següent: en la primera reunió que va celebrar -ja en el casal de Centre- el Consell Directiu reposat, va acordar per unanimitat fer constar en acta el seu profund agraiement per l'assistència i col·laboració que havia trobat en mi durant tots aquells anys de lluita contra la Dictadura i que dita assistència li fou donada sense cobrar jo cap sou ni emolument en els anys últims i sigui des de que solidaritzant-me amb els ~~destituïts~~ destituïts vaig presentar la dimissió del meu càrrec, com tinc explicat. Afegia l'acord del Consell que aquest reconeixia personalment i solemnement, que el Centre estava en deute amb mi per dit fet i que aquest deute volia i devia saldar-lo d'acord amb mi, en la mida i possibilitats de l'Entitat. El susdit acord me fou comunicat degudament en ofici redactat en termes que m'emocionaren. Però hay, dit acord en son aspecte pràctic no fou mai complet i el que és més trist, aquell consell directiu, anys després fous substituït per gent que no el respectaren ni

i no tingueren en vers la meua humil persona, les consideracions que volien els seus antecessors i que me mereixia, no sols per aquella col.laboració fervorosa reconeguda en l'acord, sinó per tots els meus llargs anys de servir al Centre. Be es veritat que aquells ingrats no representaven l'ideologia ni la bona tradició d'aquell Entitat, per mi tant estimada, malgrat dir-se molt catalanistes i molt !...

La Dictadura i la classe mèdica catalana

Un altre dels estaments catalans que topà tot seguit amb el règim Dictatorial implantat el 23 a Espanya, fou la classe mèdica. Es natural! aquesta, que feia anys s'havia desvetllat espiritualment i professionalment, havia constituït una poixanta associació, amarada d'esperit català i de finalitats socials renovadores, que per força havia d'aixecar les suspicàcies primer i l'hostilitat franca ben aviat, d'un règim inspirat per ideologies i socialment adverses. Parlo del Sindicat de Metges de Catalunya, que havia aconseguir associar lliurement més del 90 % dels professionals que exercien a Catalunya i organitzat dins el Sindicat un conjunt d'institucions - Mutualitats, cooperativa, Bossa de Treball, Caixa d'Estalvis- que prestaven el més gran servei als associats i a més havia organitzat ~~dins el Sindicat~~ l'exercici de la professió dins el territori català de manera assenyada i justa, acabant amb la competència . Tot dins el més pur, noble i esperit catalanesc, si bé dins el Sindicat convivien cordialment tots els metges residents a Catalunya, catalans i no catalans.

Naturalment, una institució de tal caràcter i esperit, havia d'ésser com el CADCI mal vista pels dictadors i dictadoretos i el Sindicat de Metges vingué ja comprés en la primera llista d'Entitats que manà clausurar el governador del nou règim a Catalunya, a poc d'establir-se el mateix en el mes de setembre del 23. També es procurà per algú de convencer al sàtrapa barceloní de la brutalitat i de l'injustícia de la seva ordre, la qual fou rectificada en part i es permeté el funcionament de la Mutual Mèdica i d'algun altre servei.

Tenia aleshores el sindicat son estatge al carrer de Sta. Anna nº 28^{6 83} ~~max~~ cantonada al de Ventrallans, casa espaiosíssima de la qual ocupava tot el primer pis junt amb altres entitats mèdiques, especialment el Col.legi Oficial de Metges de la Província. A aquell governador, que era el Sr. Losada, del qual ja ha parlat, el preocupà molt que una entitat oficial pogués contaminar-se (?) de l'ambient _____ del Sindicat i donà ordres terminants de que moral i materialmente - així deia la comunicació que va trametre al col.legi- hi hagués una completa separació i distanciació entre ~~xx~~ les dignes Entitats, fins aleshores estretament lligades, cosa un xic difícil, ~~materialmente~~ materialmente, perquè no podien pas aixecar-se parets que separeassin els respectius estatges dins del pis que ~~max~~ conjuntament ocupaven i

moralmente perquè l'idealitat i finalitat d'una i altra entitats eren comunes, com inspirades ^{en} en la defensa dels interessos del estament mèdic, constituïdes una i altra per les mateixes persones i adhuc tenint en els respectius organismes dirigents, en part, les mateixes ~~mmx~~ persones. Emperò no hi hagué més remei que sometre's a l'imposició del Sr. Losada i es tingueren que fer canvis morals i materials en el si de les respectives entitats amb el consegüent trasbals en una i altra.

Però no acabà aquí la cosa. Com que sempre i a tot arreu hi han "bones animetes" que s'aprofiten de les situacions anormals per als seus mals instints, també hi hagué qui anava a burxar l'orella constantment d'aquella exitable autoritat(?) i començà una època de mal viure per als respectius dirigents del Sindicat i del Col.legi, sobre tot d'aquest darrer que, com entitat oficial, estava amb més força a l'autoritat governativa. Constantment la junta del col.legi havia d'anar a donar explicacions al Governador de la seva gestió i a desfer acusacions infundades i denúncies mal intencionades. El ^{mateix} ~~mateix~~ que passava en el CADCI com també tinc explicat.

Finalment la cosa s'esbotzà de la manera hostil que era de ~~provocar~~ temer d'aquell "

" Una qüestió de deontologia professional plantejada en el si del col·legi, provocà l'intervenció -naturalment al costat de la part careixenta de raó i mancada de moralitat- del Sr. Losada. Es tractava del funcionament d'un consultori mèdic en la barriada de Gràcia, establert per una Entitat amiga del règim dictatorial- "Centro de Defensa"- que amb l'excusa de ^{res} ~~portar~~ serveis de beneficència explotava de manera ignominiosa a uns pobres metges als quals l'exercici de la professió no els havia estat molt venturós i que ^{re} ~~atants~~ per la necessitat -algun també per causes menys justificables- s'avenien a portar llurs serveis en dit consultori, contra totes les normes de deontologia establertes per les Corporacions professionals. Requerida la seva intervenció, el col.legi de metges procurava solucionar el conflicte plantejat entre dita entitat i ~~lx~~ els metges de la barriada, de manera seriosa i digna, quan se vegé colpit per una resolució del Sr. Losada que causà l'estorament i l'indignació no sols de tot l'estament mèdic sinó de l'opinió pública catalana per ~~lx~~ a seva hostilitat. En efecte, el Sr. Losada ~~qux~~ feu instruir contra, la Junta del Col.legi de Metges un procediment militar per suposades , menaces i no se quantes coses més, totes, com es de suposar, mancades de tot fonament, i el jutge militar dictà uns quants processaments contra els dirigents més significatius del col.legi, especialment, com ^{es} de suposar, del President del mateix que ho era el Sr. Felip Proubasta, metge de prestigi però mancat d'energia segurament perquè ja no era jove i a més no molt fort de salut. El pobre Sr. Proubasta ja tení molts mal de cap i segurament aquests li agreujaren la malaltia, que li ocasionà al cap de poc temps un estat de casi , que li obligà a retirar-se

de l'exercici professional.

Qua causae de tot aquell enrenou? La resnyora governadora, això es la muller del Sr. Losada -Dofia Raimunda- nom amb el qual es feu popular- era la protectora d'aquell centre de la barriada de Gràcia, causant del conflicte i va prendre molt malament l'intervenció del col.legi, el qual naturalment, vetllava, com era el seu deure, per les normes de d'ètica professional. I com que el Sr. Losada no sabia dir-li que no a res, a la "senyora governadora"...

El procediment militar contra la Junta del Col.legi s'allargà durant mesos i mesos, però a la fi tot fou "agua de borrajas", com era de veure i esperar. Però això no privà, com he dit, que tant el Dr. Proubasta com altres dels seus companys de Junta, es velessin mortificats i preocupats durant aquell temps.

Tal fou la situació del Sindicat de metges durant els 7 anys de la Dictadura. El col.legi fou després més sortós. Va tenir l'encert d'elegir per a substituir al Dr. Proubasta, al Dr. Llorens Garcia-Tornal i Carrós, el qual si bé monàrquic significatiu i fervent, era home de grans condicions personals que es va desenvolupar magníficament en la presidència del Col.legi i sentia intensament els problemes i l'afecte de la seva professió. El Sr. Garcia Tornal habitualment sapigué imposar-se a l'autoritat governativa, que ja no era exercida pel Sr. Losada sino pel Sr. Milans del Bruch, les característiques personals del qual també tinc dites i amb més o menys alts i baixos, sapigué fer respectar les decisions i gestió del Col.legi que presidia i àdhuc obtenir la col.laboració governativa en una intensa campanya contra l'intrussisme professional que en aquell temps emprengué el Col.legi, sota l'impuls del seu hàbil i intel.ligent secretari Dr. D. Melcior Par , del qual prescindeixo del qual prescindeixo de fer-ne més elogis pel parentiu que amb ell tinc, si bé d'afinitat, com a marit que es de la meva cosina germana Maria Bofill i Noguer, filla com he explicat als començos d'aquesta narració dels meus oncles Enric i Anna, els quals han estat per a mi uns segons pares.

Una petita anècdota que retrata l'home i el règim -d'aquella campanya. El Col.legi perseguia a un curander, el qual tingué mitjans de aixoplugar-se sota l'autoritat governativa, que ja ho era aleshores el Dr. Milans del Bruch. Malgrat el qual el col.legi seguia apretant de ferm el delinqüent, car aixís realment han de ^uqalificar-se als intrussos de la medicina, tant en sentit legal com per ésser nocius en gran manera a la societat. Com he dit, el tal curander confiava en que el Sr. Milans del Bruch li pararia el cop i en efecte aquell s'atreví a cridar a la Junta del col.legi per a "parlar-li" de l'afer. El Dr. Parrizas se n'anà a veure al Governador i li explicà a aquest "pè a pà" totes les malifetes del perseguit i les baixes condicions morals d'aquest. Doncs bé, el Sr. Milans del Bruch, no sabent ja que dir al Dr. Parrizas, com defensa del seu protegit, va explotar amb aquesta frase, sobre la qual no calen

comentaris: "Bien, Dr, serà Fulano todo lo que V. dice, però no me negarà V. que es UN ESPAÑOLAZO".

Des de l'any 1.921 era jo assessor jurídic del Col·legi de Metges i per aquesta raó no cal dir que vaig haver d'intervenir també en totes aquestes lluites entre les entitats mèdiques catalanes i els governadors de la Dictadura. Com si en la defensa del CADCI no n'hagués tingut prou! Creieu que varen ésser 7 anys que valien per tota una vida de treball....

En quant al Sindicat de metges, si bé vaig assessorar-lo en diverses ocasions des de l'any 1921, no vaig ésser-ne nomenat en definitiva advocat fins a l'any ~~1921~~ 1934, quan n'era president el Dr. Manuel Corachan i Garcia, català benemèrit, nascut a València, una de les glòries de la cirurgia catalana i autor, entre altres treballs científics nombrosíssims, d'un "Diccionari de la Medicina Catalana", obra única que bastaria per a perpetuar el seu nom. El Dr. Corachan fou una de les víctimes més llastimoses de la guerra civil i pseudo revolució dels anys 36 i següents. La sedició militar el trovà exercint el càrrec de Conseller de Sanitat de la Generalitat de Catalunya, càrrec que acceptà sense caire polític, com a tècnic només i encara a precs insistents de tots els seus companys del Sindicat i del Col·legi de metges que l'obligaren a acceptar-lo després de oposar ell una tenaç resistència. Malgrat el seu caràcter tècnic -en acceptar el càrrec aixís es va fer constar públicament- i que en esclatar els fets de juliol del 36 deixà el càrrec per a encarregar-se exclusivament de la direcció de l'Hospital General de Catalunya o de Sta. Creu, incautat per les autoritats per a servir als fins de la guerra, fou perseguit amb veritable sanya pels vencedors en la guerra civil, condemnant-lo un Tribunal Militar a perdre tots els seus bens, exili de no se quants anys i el que es més vergonyós, a no poder exercir la seva professió en la qual honorava la nostra terra, si bé dita sentència fou atenuada i se li permeté reintegrar-se a la seva pàtria on moria al cap de poc temps del seu retorn víctima d'una infecció que es va contagiar en l'exercici de la seva professió. Victima dels odís i de la ceguera d'un i altres dels bandols en lluita, ja en els primers mesos de la guerra civil tingué que exilar-se per a fugir d'una infame persecució d'un suposat exclient seu que no era més que un ~~dj~~ chantagista indecent que trovà emperò apoi en aquells moments de total desgavell social, en certs organismes i certes persones que s'aprofitaren de la pseudo revolució per a destorsionar el moviment de resistència popular, amb el seu descarat bandidatge. No sols s'exilà ell sinó que també tingueren que fer-ho els seus 6 fills, el major dels quals, que portava el seu mateix nom, Manuel Corachan i Llorc, i havia ja començat a distingir-se també com a metge trobà la mort exercint en el _____, on s'havien refugiat, la professió en el punts de lluita. Una veritable tragèdia la de la família Corachan, com tants

podrien contar-se d'aquell temps
la deixaren.

que va viure el nostre país i tant trista esto-

CAIGUDA DE LA DICTADURA I ACTUACIONS POLÍTQUES FINS A L'ADVENIMENT DE LA REPÚBLICA.

Després de sis anys i mig d'una actuació desgavellada i insensata sense una norma fixa i degovern, i d'extendre i agreujar tots els mals que patia el país i que s'havia proposat tallar, va caure el règim ~~del~~ Dictatorial del general Primo de Rivera en mig de l'hostilitat i de la riotade tothom, àdhuc dels mateixos elements que el suportaven en produir la subversió. Temerós sens dubte de l'ira popular, el Dictador fugia vergonyosament a París on moria al cap de poc temps abandonat de tothom i la monarquia intentava salvar-se acudint de nou a un militar per a intentar endegar la vida pública totalment desfeta i corrupta per l'actuació de la Dictadura.

Dimitia el govern dictatorial de Primo de Rivera, el 30 de gener del 30. Pocs dies després, cap allí el 6 o 7 de febrer, quan encara "no es moria ningú", va apareixer en el diaris de Barcelona, un que més o menys deia el següent: "l'exconseller de la Mancomunitat de Catalunya Sr. Noguer i Comet i l'ex-regidor de Barcelona D. Joan Colomines Maseras, han acordat trovar-se a dinar plegats el proper dia 11, al Restaurant Sport Rambla ~~de~~ del nº... Si algun altre amic vol també fer-ho, pot fer-se reservar també taula en dit establiment" La finalitat d'aquella nota de societat era manifesta: un convit a celebrar els republicans la tradicional i històrica data de la proclamació de la 1ª República. No crec que cap altra se'ns avencés al company Colomines M i a mi, a treure's l'ensupiment i el dolce fer niente d'aquells anys d'abstenció política forzada. Doncs bé: haig de confessar aque aquella crida fou un fracàs complert. En prou feines ~~ex~~ arribarem a una dotzena els comensals. La policia ens deixà dinar tranquil·lament i a l'hora del cafè, molt amablement un inspector ens demanà els noms qualitatats i domicilis, que amb igual gentilessa li varem donar. Ens aixecarem de taula cap a les 3 de la tarda i pujarem Rambla amunt seguits molt discretament pels nostres observadors ens acomiadarem tots a la Plaça de Catalunya... "y no hubo nada"

Així començava per a mi aquell any 30 que de tanta activitat política havia de ser. Al cap de poc temps, començava el vell company Antoni Rovira i Virgili, la publicació de La Nau, diari deia, d'Acció Catalana Republicana. Rovira havia format, poc temps abans de la Dictadura, amb Bofill i Matas, Abadal i Viñals, Vidal de Llobatera, Masot i Balaguer o alguns altres elements joves de la Lliga Republicana, un Partit que s'anomenà primerament d'acció Catalana i era precisament de tendència democràtica. En un d'aquell nou partit, en les χ eleccions generals de l'abril del 23, darrerries de la Monarquia, presentà Rovira i Virgili la seva candidatura per Barcelona i Hauria resultat

Monarquia presentà Rovira i Virgili la seva candidatura per Barcelona i hauria resultat triomfant de no haver-hi hagut una tupinada escandalosa en el districte VII en profit de l'antipàtic candidat lerrouxista Emiliano Iglesias, malifeta que ha passat a la història de la nostra política amb el nom de la tupinada, perquè fou comprovat que perdia Acció Catalana, Lliga Regionalista i radicals s'intel·ligenciaren ~~en~~ en aquell districte per a derrotar al candidat d'aquella, en la forma poc neta susdita.

Però Rovira, que devia sentir-la força del seu vell i sincer republicanisme i a més també havia de sentir-se forçosament incompatible amb la major part de sos companys d'acció Catalana, esperits si bé selectes i de provat catalanisme de formació ideològica ben diferent a la seva. Rovira, dic, aviat va topar amb la majoria dels ~~dirigents~~ ^{dirigents} d'aquell partit novell i aquest s'escindí, quedant-se Rovira amb la carcassa de l'organització, a la qual donà un nom nou, per a lo qual es limità a afegir-li el mot de "Republicana" per a fugir del confusio- nisme anterior del Partit, respecte a les idees de govern. La major part dels dirigents i reals organitzadors d'acció Catalana -que ~~matxak~~ realment en sos inicis no fou més que una disidència de la Lliga Republicana, puig Rovira no fou més que un element sobrevin- gut, captat per la nova força política - se n'entornaren a la seva vella procedència, la Lliga, com Bofill i Matas, Abadal, i Nonell...

El vell diari La Publicidad, catalanitzat, havia estat guanyat a la causa de Catalunya per aquell estol brillant de joves polítics, però durant la Dictadura, si bé com empresa li fou útil, puig era el diari català més llegit ~~en~~ en aquells temps, el seu esperit partidista i en el Règim dictatorial Rovira i Virgili que ja era aleshores el millor escriptor polític català, indiscutiblement- es va trobar sense diari, la qual cosa i el seu afany de convertir-se en orientador i dirigent d'una força política catalana, el portà a fundar la Nau, que com empresa fou desastrós per a Rovira, que hi perdé la major part dels estalvis que com escriptor havia pogut reunir i bona part dels capitals que alguns familiars seus i amics íntims -sobre tot Marià Mallol, ex-senador i ex-diputat repu- blicà tarragoní, mecenas constant d'empreses patriòtiques i republicanes- li aportaren.

Encara que Rovira i Virgili me feu l'honor de incloure'm en la llista, que publicà, de col- laboradors del seu diari, poques vegades aparegué la meua signatura en les planes de La Nau, perquè a dir veritat, si bé compartia bona part de l'ideologia d'aquell diari i de son director, en altres aspectes dissentia d'ells, sobre tot en les qüestions de tàctica política i especialment en la de les relacions dels republicans catalans amb els de la resta d'Espanya en aquells moments de la lluita decisiva contra el règim monàrquic. I les poques vegades que vaig acudir a les planes de la Nau va ésser en sentit de polèmica o merament

de polèmica o merament informativa com explicaré més endavant.

Diguem, per a acabar aquesta referència que la vida de "La Nau" fou curta, poc més d'un any. L'actitut sempre indecisa de son director en els problemes ~~xx~~ que la realitat política plantejà en aquells temps i sobre tot, l'errada formidable que cometè Rovira i Virgili en refusar el requeïment que els demés republicans catalans li adreçaren a primers del 31, de formar una sola força política (la que després fou l'Esquerra Republicana de Catalunya) i de lluitar plegats en les històriques eleccions municipals de 12 d'abril del 31 en les quals s'entossudí en fer lluitar Acció Catalana Republicana, sola, tenint un enorme fracàs, contribuïren en gran part a ~~xx~~ la dissolució del seu Partit i a la desaparició de son diari, que ja durant els darrers mesos portava una vida ~~xx~~ miserable.

Haig de parlar ara amb algun detall, d'aquelles gestions per a l'unificació de les fons republicanes catalanes que s'iniciaven poc temps després de la caiguda de la Dictadura i en les quals vaig intervenir d'una manera intensa, constituint la major part de les meves activitats en aquells mesos. En efecte, poc temps després de constituir-se el Govern Berenguer, que succeí al dictatorial i que anuncià que la seva finalitat era anar al restabliment de la normalitat constitucional i a permetre el joc de les forces polítiques del país, vam començar nosaltres a Catalunya, un treball d'acostament als diferents grups polítics que tenien per denominador comú l'ideologia expressada en els dos mots: "Catalunya i República", es a dir autonomia de la Patria nostra dins d'un règim estatal republicà.

Com a existents, millor seria dir, supervivents, després dels anys de la Dictadura, hi havia en la nostra terra, el Partit Republicà Català, la carcassa del qual com tinc explicat abans, havia subsistit malgrat la desaparició de l'inolvidable Layret i d'aquell formidable error polític que havia constituït l'adhesió a la III Internacional, com també tinc contat, supervivència deguda principalment a la tasca valenta i magnífica realitzada en temps de la Dictadura ~~xx~~ per Marcel·lí Domingo que continuava éssent el President permanent d'aquella vella força política catalana, en nom i representació de la qual exercia el Sr. Domingo sumant l'esforç revolucionari de Catalunya a l'acció dels demés republicans i democrates espanyols per a enderrocar el règim dictatorial. Existien també les restes insepulcres del antiquíssim Partit federal que havien volgut sumar-se mai al susdit Partit Republicà català, malgrat que en aquest inguessim la major de les velles entitats comarcals,

del famós Programa del 22 de juny de 1894, dels vells federals.

I finalment, hi havia la nova organització dirigida per Rovira i Virgili, o sigui la susdita "Acció Catalana Republicana" que representava ideològicament, una renovació, però de indiscutible de la vella ideologia pactista.

Aquelles tres forces o organitzacions ens varem proposar unir-les o quant menys

menys acostar--es tot el més possible per a acoblar les ~~forces~~ en la tasca capital que en aquells moments pertocava realitzar als republicans; la d'acabar d'ensorrar la Monarquia borbònica, qual vida vacil·lant i decrepita era cosa manifesta i visible, tant a l'interior del País com des de fora.

En efecte i seguint instruccions dels Sr. Domingo, que des de Madrid m'esperonava per a realitzar dit treball a fi de que la força de la Democràcia Catalana cooperés a l'actuació d'organització que estaven realitzant els republicans de tota Espanya per a la lluita que s'estimava seria sagnant amb la Monarquia, vaig posar-me d'acord amb en Lluís Companys i els dos varem convocar al meu despatx als representants del federal i d'acció catalana Republicana per tal de tractar de dit afer. Acceptada, en principi la nostra proposta els tres partits nomenaren llus respectius representants per tal de constituir l'obligat Comitè que efectués els treballs preparatoris. Foren designats: pel Partit Republicà Català, Marcel·lí Domingo, Lluís Companys i jo; pel Partit Federal, n'Enric Bernaldo de L... i Jordan, Adolf Cabús i Clua i Josep Marrasé; per Acció Catalana Republicana, Antoni Rovira i Virgili, Josep Francàs i Narcís Roure, tots tres redactors de 'la Nau', diari que fou el nostre portaveu i donava compte de totes les nostres reunions. Marcel·lí Domingo pogué assistir a molt poques d'aquestes i em confiava generalment la seva representació. Jo estava en constant contacte postal amb ell.

El comitè celebrà durant els mesos de Maig, Juny i Juliol d'aquell any nombroses reunions una o dues a la setmana, totes en el meu despatx, que el tenia aleshores al carrer de Consell de Cent 369, pral. En les qüestions ideològiques i de política interior de Catalunya, l'acord entre nosaltres fou complet i hauriem arribat pot-ser sinó a l'unificació a la Federació dels tres agrupaments. La disparitat ~~de judicis~~ la produí la qüestió de les nostres relacions amb els altres republicans espanyols i es va produir amb motiu d'una lletra que jo vaig rebre per aquells dies, del Secretari General de "Alianza Republicana", D. Josep Giral, convidant-nos a adherir-nos i col·laborar amb ella. Alianza Republicana era l'organisme de lluita contra la Monarquia, que havien constituït tots els partits republicans espanyols i i els homes prestigiosos, com els Srs. Alcalà Zamora, Maura, Rafael Sanchez Guerra, Sanchez Roman i altres, que havien romput amb la monarquia i treballaven conjuntament amb aquells, per a canviar el règim de l'Estat espanyol.

Jo vaig donar compte al nostre Comitè de la susdita lletra del Sr. Giral i a la vista del seu contingut, els representants d'acció Catalana Republicana plantejaven una qüestió prèvia que a tots ens va semblar encertada i per això la ferem nostra: la de demanar a "Alianza Republicana" es a dir, als demés republicans espanyols que definís més llur posició davant el problema de l'Autonomia de Catalunya, que nosaltres, republicans catalans i autonomistes, estimàvem essencial. Jo vaig comunicar l'acord del nostre Comitè al Sr. Giral, per a que aque st

al Sr. Giral per a que aquest el traslladés a Alianza Republicana i li deia que sense rebre la seva resposta no podiem acordar sobre la nostra adhesió als treballs d'aquella.

La resposta es va fer esperar força i es veu que va esser matèria sobre la que els líders militants que dirigien l'Aliança -i es compren- volgueren reflexionar i discutir abans de comprometre's i avançar posicions que com així fou, en el dia de demà que trionfés la República, els lliguessim en una acció de govern del nou Estat. Per fi arribà dita resposta: en ella Aliança Republicana expressava en termes cordialíssims la seva simpatia envers la democràcia catalana, que reconeixia havia exercit sempre un indiscutible mestratge peninsular i una vegada més la col.laboració de la mateixa en la tasca d'impulsar la caiguda del règim monàrquic i l'instauració de la República, la qual deia, era obvi que hauria de respectar la voluntat del poble català i donar satisfacció a l'aspiració autonòmica tant ardentment i amb tanta constància mantinguda per ell.

La lletra del Sr. Giral -veritable document històric que em va ser molt dolorós haver de sacrificar junt amb el meu arxiu polític abans d'emprendre l'exili ens va complaure als representants en el Comitè del Partit Federal i del Partit Republicà Català, sobre tot per la seva cordialitat. No aixís als companys d'acció Catalana Republicana, que la trobaren poc precisa en el tema per ells primordial, de l'Autonomia de Catalunya. Per això no fou possible arribar a un acord en la qüestió de l'adhesió i col.laboració nostres als treballs d'Aliança Republicana i així ho vaig comunicar jo al Sr. Giral -i també al nostre President Marcel·lí Domingo- en extenses lletres en les quals els assabentava de tot l'ocurregut en el si del Comitè i de les respectives posicions adoptades en la qüestió susdita,

Amb això arribàrem al mes de juliol. Virtualment la tasca del Comitè estava acabada i endebades, si bé seguirem reunint-nos mes espaiadament, per les obligades vacances estivals.

Vui afegir ací, abans de passar endavant en aquesta narració, que jo vaig tenir el sentiment d'haver de recordar el Sr. Giral l'existència de la lletra susdita quan en plena discussió de l'Estatut de Catalunya a les Corts Constitucionals on trovà tants obstacles i tant emocionada oposició aquella reforma promesa a Catalunya, el Sr. Giral-ministre d'Estat del Govern Republicà-intentà minimitzar els compromisos contrets pels republicans espanyols en la qüestió de l'autonomia de Catalunya abans de la proclamació de la República. En efecte, el Sr. Giral feu unes manifestacions a la premsa volguent suposar que no s'havia contret cap compromís seriós en dit afet i jo vaig els recordar, en un article que publicà "L'Humanitat"

de Barcelona, l'existència de l'al·ludida lletra, que nosaltres entenem i seguiré considerant-la, ben explícita i categòrica sobre tal compromís.

PREPARACIÓ DEL PARTE DE SAN SEBASTIÀ

Aixís vàrem arribar, com he dit, a primers d'agost d'aquell any. A mitjans del mateix em sembla que en el 17 o 18, en arribar a mig ~~fix~~ meu despatx provinent de la nostra residència estiuenca a la Roca del Vallés l'en carregada del meu despatx va comunicar-me que un xic abans havia telefonat preguntant per mi un senyor que li havia dit era D.Josep Salmeron, el qual li havia deixat l'adreça d'un hotel i un nº de telèfon perquè jo em posés en comunicació amb ell tot seguit d'arribar. Aixís ho vaig fer i de l'hotel em contestaren que el Sr.Salmeron no hi era, però que jo em posés d'acord amb el Sr.Companys al qual també havia parlat el Sr.Salmeron a l'efecte de reunir-nos eks tres a dinar.El Sr.Companys, al qual vaig demanar també per telèfon, a continuació, va confirmar-me tal acord i en compliment del mateix cap a les 2 de la tarda passava jo a recollir a l'amic Companys a casa seva Rambla de Catalunya 13 i en un taxi ens dirigirem al Restaurant dels Banys de San Sebastià, a la terrassa del qual ja ens estaven esperant el Sr.Salmeron i en Jaume Aiguadé, que amb nosaltres restà també a dinar. Fou aquella la primera vegada que vaig tenir l'honor d'estrenye la mà d'aquell home honorable i cordial que honorava el seu cognom il·lustre. El Sr.Salmeron va comunicar-nos que havia intentat aquell dematí mateix, parlar amb en Rovira i Virgili i que no havent-ho pogut fer, havien acordat tenir una entrevista a les 4 de la tarda d'aquell mateix dia, a l'Hotel on parava el Sr. Salmeron que era el Continental, puig s'havia proposat aquell tornar-se'n a Madrid, en l'express del mateix dia. El Sr.Salmeron emsdigué que el seu viatge no tenia altre objecte que procurar convence al Sr. Rovira i Virgili, com a dirigent d'Acció Catalana Republicana, de sumar les forces d'aquesta a l'acció de tots els republicans espanyols i que venia delegat per Aliança Republicana per a donar-li tota mena de requisits respecte a la posició que, en cas de trionfar, adoptaria la República envers Catalunya. Ens demanà el Sr.Salmeron a nosaltres que l'acompanyessim a l'entrevista amb el Sr. Rovira, tan per fer més presió sobre ell, com per ~~minxar~~ aminorar les dificultats del diàleg amb ell, donades les condicions físiques del President d'Acció Catalana Republicana. No cal dir que amb gran complaença aixís li ho i en havent dinat, tots plegats ens dirigirem a l'hotel Continental on cap a les 4 començà l'entrevista amb el Sr. Rovira. La conversa fou extensíssima perquè durà fins a quarts de set de la tarda i, si bé fou cordial, no fou tant satisfactòria com esperàvem el Sr.Salmeron i nosaltres, per l'actitut d'intransigència en que es col·locà el Sr.Rovira, el qual exigia com a condició prèvia a la col·laboració que se li demanava, una declaració clara i

categòrica de tots els partits republicans espanyols de comprometre a donar a Catalunya un ampli règim de llibertat un cop instaurat el nou Règim.

El Sr. Salmerón comunicà al Sr. Rovira, com ja ho havia fet a nosaltres, la decisió dels dirigents republicans de celebrar una reunió plenària -usem el mot de ritual- dintre d'aquell mateix mes d'agost, a la ciutat de Sant Sebastià, per tal de tractar de tots els problemes que l'actuació contra la Monarquia

296 plantejava i adquirir compromisos fermes en vista al triomf en la lluita i l'instauració de la república a Espanya i convidà al Sr. Rovira a que el seu Partit estigués representat en dita entrevista, perquè en aquesta seria un dels punts capitals la qüestió de Catalunya.

Malgrat això, el Sr. Rovira es mantingué en el seu criteri i sols a molts pressos de tots nosaltres, accedí a que Acció Catalana Republicana trametés un observador a la susdita i futura conferència de Sant Sebastian. No es va lograr res més d'ell.

Com he dit, el Sr. Salmeron tornà a la nit mateixa a Madrid, un xic descoratjat, com tots nosaltres.

L'observador nomenat per Acció Catalana Republicana per a assistir a la històrica entrevista o reunió de Sant Sebastià fou D. Marià Mallol i Bruch, el qual si bé amic polític -i personal també- del Sr. Rovira i Virgili, ho era també tant o més del Sr. Marcel·lí Domingo, i per això no sols acceptà amb gust la designació susdita (aleshores el Sr. Mallol es trobava precisament per terres del Nord d'Espanya) sinó que en l'entrevista històrica prengué una part molt més activa que la d'un senzill observador,, interpretant amb això pot ser d'una manera amplia el seu comés, però amb satisfacció de tots els republicans espanyols i catalans i amb positiva eficàcia per a la causa de la nostra terra. No cal dir que en la pròpia reunió de Sant Sebastià, en la qual els dirigents republicans contragueren compromisos fermes i seriosos envers Catalunya -que després foren degudament satisfets amb l'Estatut- el nostre President D. Marcel·lí Domingo hi portà la representació de tots els republicans autonomistes catalans i que mercès principalment a ell, s'aconseguí en dita reunió, l'adopció dels acords o compromisos susdits.

EL MITING DE L'ULTIMATUM A MADRID

Després de la reunió de Sant Sebastià, la lluita contra el règim monàrquic entrà en una fase de gran violència i fermesa. No era encara la lluita animada i decisiva però l'ambient propici per a aquesta anava formant-se i preparant-se seriosament. Abans d'acudir a la mateixa, els republicans tots -nous i vells- i per tal de veure si encara hi havia possibilitat d'evitar-la, de que la Monarquia bonament, patriòticament, pacíficament es convencés de que la seva missió

en la Història d'Espanya era terminada, celebraren un gran o miting públic a la capital de l'Estat, al qual se l'anomenà de l'Ultimatum, perquè realment tenia el caire de tal, a la Dinastia borbònica. El pretext fou la commemoració anual del 28 de setembre de 1868, una altra data històrica de punyent record per a aquella dinastia, en ella qual per primera vegada fou foragitada d'Espanya. El Miting susdit es celebrà a la Plaça de toros de Madrid i en ell hi varen parlar totes les personalitats dirigents del moviment republicà i representants de 297/totes les regions espanyoles. Foren els oradors: D. Gerardo Abad Conde, pels republicans gallegos i D. Diego Martinez Barrio pels andalusos; D. Alvaro de Albornoz per aragonesos i castellans; D. Marcel·lí Domingo per catalans i llewantins; el Sr. Largo Caballero pel Partit Socialista Obrer espanyol; D. Alexandre Leroux, cap del Partit Radical i D. Niceto Alcalà Zamora. Era la primera vegada que aquest es presentava davant un gran consorci popular, com a republicà i per això fou, com se diu, "l'heroi de la festa". L'immensa multitud reunida a la Plaça de Toros i pels seus voltants el feu objecte d'apoteòsiques manifestacions d'entusiasme i, per dir-ho així, restà ungit com a cap del moviment republicà, designació que en triomfar aquest fou respectada per tothom, com es sabut. A ell li va correspondre, ja amb dit caràcter, el donar l'ultimatum a la Monarquia i ho va fer amb una grandiloquència política que l'ànim de tots els espanyols oposats al règim i feu estremir als representants d'aquest. La Monarquia ja no era més que una carcassa que havia de per a ser soterrada.

Jo vaig tenir la satisfacció d'acompanyar a D. Marcel·lí Domingo en dit acte en virtut del meu càrrec si bé més nominal que real, que encara conservava, de Secretari General del Partit Republicà Català, qual presidència, com també tingut, seguia tenint el Sr. Domingo, i per virtut de la qual prengué part en el gran/ ~~XXXXXXXX~~ que serà sempre inolvidable per a tots els que hi assistirem, puig fou realment una de les més grandioses i fecundes manifestacions polítiques celebrades en nostre país.

PRELUDIS DE LA LLUITA ARMADA. EL CAPITÀ GALAN.

A primers de novembre següent vaig tornar a Madrid per a complir deures del meu càrrec de Vocal de la Junta Consultiva d'Assegurances. Com de costum parava a Madrid a una modesta pensió establerta a la plaça de Bilbao nº 1, en la qual feia anys tenia la seva residència a Madrid D. Manuel Domingo, en el qual tenien els amos de la pensió un bon client, no sols per dita raó sinó perquè ell els hi portava clients de tota Espanya i, especialment de les terres catalanes, que per tenir el gust d'acompanyar al nostre Mestre -per tal el teniem ja totes- unes hores o uns dies, ens sacrificavem de jeure en unes cambres modestíssimes i de fer uns ~~repasos~~ també molt modestos i, sobretot, monotons, vui dir de poca

variació, sempre el mateix: uns ous, uns clamars "consu tinta", unes patates freigides ... però la qüestió era veure i parlar amb D. Marcel·lí, informar-se per ell de com es preparava la cosa. Com es sabut el 14 d'abril del 31, en triomfar la República, el poble madrileny en un d'aquells gestos inconscients de les multituds, se dirigí a la Plaça de Bilbao i en un "santiament li canvià el nom", posant-hi retols -un d'ells a la mateixa casa de la pensió- amb el del republic català, si bé aquella iniciativa sentimental del poble madrileny no fou després respectada, a petició del mateix homenatjat.

Doncs ben en arribar una de les tardes d'aquells dies en que durà la meua estada a Madrid, a la nostra Pensió i en ~~arribar~~ entrar a la modestíssima cambra que ^{allí} hi ocupava el nostre amic, vaig trobar a aquest venint amb un militar, que vestia l'uniforme, cosa que em va estranyar força, perquè si bé per aquells temps el Sr. Domingo rebia les visites de nombrosos militars, tots ells ho feien vestits de civil. En veure'l anava jo a retirar-me (en realitat jo donava a la visita un caire molt diferent i desagradable) quan en donarse'n compte el Sr. Domingo em pregà d'entrar a la cambra i em presentà al seu interlocutor. "El Capitan D. Fermin Galan", va dir-me mentres jo estrenyia la ma per primera i penúltima vegada a la meua vida d'aquell que poc temps després, mitjans de desembre del mateix any, havia d'ésser un heroe i un màrtir. ~~xxx~~ La darrera vegada va ésser en acomiadar-nos d'ell, cosa que feu a la poca estona el Sr. Galan.

Un cop sortit aquest de la cambra el Sr. Domingo, somrient, va dir-me "ja ho veu, amic Noguera, en quins trances ens trovem i amb quina gent ara ens fem". Però ay! de la nostra República si aquesta ha de venir portada per aquesta gent". Amb aquestes paraules que recordo com si fos avui, emeté el Sr. Domingo el seu criteri advers a tota militarada, a que la República regim civil, hagués de ser deguda a una acció militar, a un pronunciamiento mes, dels molts que desgraciadament sovintegen a l'història d'Espanya i que ~~far~~ foren sempre un entorpiment per a la implantació en ella, de signes de veritable llibertat i dignitat civil....

Després m'explicà el Sr. Domingo què era aquell capità Galan. Me'l descrigué com home intel·ligent i culte, però molt exitable i militar i per tant, d'una actuació perillosa per a una Democràcia assenyada. Tot el que després sapiguérem d'ell en la popularitat que li donà el seu gest heroic però estèril, va donar a conèixer tots els detalls de la seva curta vida, confirmant plenament eh aquell judici del Sr. Domingo.

Aquells dies passats a Madrid en la companyia d'aquest foren la darrera vegada que vaig veure al Sr. Domingo abans de la implantació de la República. Amb la natural discreció el Sr. Domingo m'explicà el plans dels dirigents del moviment revolucionari, l'acció que es preparava contra la Monarquia que va frustrar el moviment prematur d'Osca, el desembre d'aquell any, en el que sacrificaren inutilment, si bé gloriosament llurs vides, aquell capitan Galan i el seu company Sr. Garcia Hernandez, acció que segons sembla resultà frustrada per la negligència o incapacitat d'un dels que després fou prohom del nou règim, el Sr. Casares Quiroga, la responsabilitat del qual he sentit afirmar-la per diversos dels que estaven enterats i compromesos en aquell moviment. Però això no interessa ací. Vui recordar només que el Sr. Domingo

després d'explicar-me tot el que sabia i podia dir-me de la programació d'aquell moviment, va encarregar-me que trametés als nostres amics i correligionaris de Catalunya les degudes instruccions per a quan "el cas arribés", cosa que vaig fer conjuntament amb el Sr. Companys, el qual aleshores seguia distanciat personalment del Sr. Domingo, com crec tenir explicat i actuava com una mena de representant a Catalunya del Sr. Sanchez Guerra, amb el qual havia establert relació i sostenia seguida correspondència.

La manera magnífica i pacífica, ~~quan el Sr. Domingo~~, que constituirà sempre la seva major glòria, amb que vingué la II República, va fer inútil totes aquelles previsions i instruccions.

Vui dir finalment, que el Sr. Domingo, preveient la victòria d'aquell moviment, ~~demanar-me~~ ~~me~~ demanar-me el meu concurs personal en l'acció de govern que havia de realitzar-se per a consolidar el nou Règim i que jo vaig donar-li la promesa mes seriosa i leal d'aital concurs subjectant-lo només a una condició: que el lloc on hagués de portar jo el meus serveis a la República fos a la meua terra, Catalunya i a poder ser, en les comarques on havia actuat com a representant popular. Aquesta condició no em fou respectada mes que amitges com després veureu.

A LA JUNTA CONSULTIVA D'ASSEGURANCES

He al·ludit jo al meu càrrec de Vocal de la Junta Consultiva d'Assegurances, que vaig exercir des de el 1930 al 1934. El meu nomenament fou degut a un gest delicat i noble del Marques de Quad-el-Jebi, quan fou ministre de Treball del Govern Berenguer. La cosa va anar així: El ministre de Treball del Govern de la Dictadura, Sr. Aunós, havia imposat un tribut a les Mutualitats, el qual si bé petit, era onerós per a les mateixes i per això fou molt mal acollit. Això donà lloc a una actuació de defensa de dites institucions d'assegurança popular, temeroses sobre tot, de que aquell impost representés el primer pas d'una intervenció de l'Estat, en la vida de tals organismes, sempre val vista per aquests, qual actuació fou iniciada i sostinguda principalment per la Federació de Mutualitats de Catalunya, que representava i havia acollit i organitzat un coeficient altíssim de les nostres tradicionals germandats, tant arrelades en la nostra terra i que representaven un contingut nombrosíssim d'afiliats, prop de mig mil·lió de persones. Va creure la federació de Mutualitats de Catalunya, que per a donar una major amplitut al susdit moviment i treure-li tot regust de "catalanisme", sempre mal vist pels organismes estatals, era convenient organitzar una Federació Espanyola d'~~asseguracions~~ associacions de dita mena i després dels treballs necessaris al susdit efecte, va ésser constituïda la susdita federació, amb ~~seu~~ seu provisional a Barcelona // si bé hi havia el propòsit de traslladar-la a Madrid aixís que es pogués fer-ho. A dir veritat allò no fou mes que un intent ben intencionat i la Federació Espanyola no fou mai mes que un organisme constituït per les mutualitats catalanes, car

de la nostra terra. En aquell acte, que fou presidit pel Capità General de Catalunya, que ho era aleshores l'Infant D. Carlos de Borbon i Borbon, cunyat de D. Alfonso XIII, vaig tenir la satisfacció de parlar-hi en nom i representació de la Federació Espanyola de Mutualitats i de rebre la felicitació del Ministre Sr. i del susdit Infant D. Carlos, pel meu parlament en el qual vaig demanar al nostre "Ministre mutualista" l'empar del Poder públic a les nostres institucions d'assegurança popular, no pas una intervenció estatal odiosa i moguda per afany de rapinya, fent-li veure que el mutualisme ~~era~~ és la "pedra angular"-segons frase encertada d'un gran estadista francès- de tot l'edifici de l'assegurança, part avui, de les economies nacionals.

El Sr. va manifestar-se clar coneixedor i ^{resolt} ~~amb~~ partidari de dites entitats, com així ho va demostrar no sols amb la disposició al·ludida sino en tota la seva actuació ministerial i fruit de converses particulars tingudes amb ell sobre la matèria va ésser que en procedir el Sr. a una renovació de la Junta Consultiva d'assegurances, creada per la Llei d'assegurances de 1908 com organisme suprem consultor i anexo a la Comissaria de l'Estat, va creure que en dita Junta havien de tenir-hi representació les mutualitats o sigui les anomenades per la mateixa Llei ~~orgànica~~ associacions de socors mutus, i fent us de les atribucions que el Ministre del Ram concedia la pròpia Llei orgànica, entre els vocals de dita Junta que designà mitjançant..... R.D. va incloure el meu nom modest, en qualitat de "persona competente", però en realitat com a President que era jo, de la Federació Espanyola susdita. Així va quedar ben clar d'una correspondència particular que vaig amb el Sr. i Ros de Olano, puig vaig volguer que constés així per a que, donada la meua significació republicana no fos mal interpretada la meua acceptació d'un càrrec per decret ministerial precisament en aquells moments en que els republicans estàvem en lluita encesa i apassionada contra la Monarquia i adhuc preparàvem contra aquesta una acció aimada. La delicadesa i noblesa del Sr. va permetre que tot quedés ben clar i definit.

Vul dir ací que amb el Sr. m'hi unia una vella coneixença i cordial relació, del temps en que ell era secretari de la secció espanyola de l'Associació Internacional per a la Protecció Legal dels Treballadors, convertida després en Associació Internacional per al progrés Social i jo ho era del grup català de dita Secció Nacional i Associació Internacional, benemèrites entitats de caràcter oficial en les quals figuraven els sociòlegs més eminents de tots els països i els estadistes de més relleu. Com és sabut a Espanya, la secció espanyola fou presidida molts anys per homes com D. Josep Canalejas i D. Eduard Dato i hi figuraven sociòlegs com D. de Azcárate, D. Aznar, D. , D. . Homes de totes les tendències polítiques i ideològiques, moguts per la preocupació dels temes socials i per la bona voluntat d'aixecar el nivell cultural i civil

i econòmic dels pobles mitjançant informes socials i lleis protectores de les classes menys afavorides per la sort.

A Catalunya havíem creat en dugues ocasions el corresponent grup de la secció Nacional susdita, i d'ell en formaren part homes com el sr. Martí Julià, , Ramon Albó, Francesc Bartrina, Josep M^o Tallada, germans Montoliu, Ruiz i Castellà, , Camps, Miquel Sastre, Manzanares, Dr. Boix Raspall,...

En les dugues èpoques de l'existència de dit grup, l'únic a Espanya, ne vaig ésser secretari, i per aquest motiu, vaig entrar en relació amb el Secretari de la Secció Nacional, que ho era es pot dir amb caracter de "perpetuo" l'esmentat sr. i Ros d'abans d'heredar per mort, sense fills, d'un germà seu, l'esmentat títol nobiliari. El sr.

advocat molt competent i sociòleg distingidíssim, erra feia anys, un dels funcionaris del nostre Ministeri del Treball, que el General Berenguer li va confiar, com he dit, i en deixar el càrrec de ministre, se n'entronà modestament i simplement, al seu despatx del Ministeri, en el qual serví a la República amb la mateixa competència que a la monarquia.

Tornant al meu càrrec de vocal de la "Junta Consultiva de Seguros" anomenada per la llei - diré que vaig exercir-lo fins l'any 1934, puig vaig ésser respectat en les posteriors renovacions dels susdit organisme, que varen decretar els Ministres que succeïren al Sr. tant monàrquics com republicans. Fins que el susdit any 1.934, en una altra renovació disposada per l'aleshores ministre Sr. Manuel Marraco, conegut lerrouxista baturro, va entendre dit senyor que les mutualitats pures no// tenien dret a tenir representació en un organisme que tant directament les afecta i interessa i pura i simplement va deixar-me "cesante". Va dir que el càrrec que devia a l'esperit noble i comprensiu d'un ministre monàrquic, un republicà (?) i _____ correligionari me'l treia. Be és veritat que l'un es deia Pedro i Ros de Olano i l'altre Marraco de nom i de fets.

Dintre la "Junta Consultiva de Seguros" vaig procurar ~~amb~~ defensar no sols els interessos dels organismes que jo representava més directament, es a dir els del mutualisme, de les associacions de socors mutus o de tant noble i generosa ~~seua~~ tasca, sino que també en diverses ocasions vaig tenir la satisfacció de defensar -en certa ocasió sol- interessos vitals de l'economia catalana, posats en perill per la malevolència d'alguns vocals representats d'interessos o organismes hostils a la nostra terra i la indiferència dels que havien de preocupar-se més que jo, dels interessos d'aquesta. Me refereixo especialment a la defensa d'importants valors catalans que vaig haver de fer en certa ocasió, trovant-me sol representant català, en reunió de la Junta, contra la proposta de certs vocals d'aquesta, de que fossin eliminats aquells de l'estimació oficial a tots els efectes de l'assegurança, amb la qual cosa hauríem sofert enormes perjudicis importantíssims

i ben sanejants títols industrials o immobiliaris catalans, objecte de l'odi d'aquells representants.

El Mutualisme català i l'espanyol tot, va tenir sempre en mi en el sí de l'esmentat organisme estatal, un fidel i resolt defensor perquè, mutualista convençut de tota la meua vida, he cregut sempre que la previsió popular i lliure es la forma més noble i eficaç de l'assegurança i que és deure elemental dels poders públics emparar dita forma de l'assegurança com a manifestació la més noble i eficaç de l'esperit d'associació humana, i això constitueix una glòria de Catalunya, el posseir amb tant nombre i vitalitat, alguns vells la institucions de tal caràcter.

Organització de l'Esquerra Republicana de Catalunya

No van ésser del tot perduts els treballs del Comité de partits d'esquerra, dels quals he parlat planes enrroera: d'ells ^{no} ~~se~~va sortir l'organització d'un Partit que les circumstàncies varen fer-ne la força política més important de les que han actuat en la nostra terra, la que exercí la supremacia durant diversos anys i la que es principalment responsable pels fracassos, de la pèrdua de les llibertats que Catalunya havia retrobat dins el Règim republicà establert per 2ª vegada a l'Estat espanyol.

Ja he comptat les reunions tingudes amb els representants del partit d'Acció Catalana Republicana, presidit i dirigit per mon antic company del Poble Català, n'Anton Rovira i Virgili i com aquelles a l'estiu del 30 havien arribat a un punt mort, degut a l'actitut adoptada per dits representants -aleshores primordial- en la qüestió de la col.laboració dels demés republicans espanyols en aquelles hores greus i decisives del combat contra la monarquia.

Després de la reunió de Sant Sebastià, encara varem reunir alguna altra vegada els susdit Comité, però sense una ruptura definitiva i ~~amb~~ formal varem deixar de veure'ns i les tasques del Comité varen acabar per consumpció, com se diu. Però la necessitat de l'organització d'una forta entitat republicana catalana, se'ns feu evident als representants del vell Partit Republicà Català. Les coses prenen un caire accelerat, l'agitació política cada dia era més intensa a la nostra terra i apareixien homes i grups darrera els quals s'anaven organitzant froces respectables que ahurien pogut anul.lar-nos. La que principalment havia pogut fer-ho era l'organització respaldada per D. Francesc Macià. Aquest, que havia estat exilat durant tot el temps de la Dictadura, i que havia augmentat la seva popularitat ja gran, després del/cop frustrat de Prats de Molló (que si bé serenament considerat, tenia més de sentimental que de seriós, fou l'únic intent armat contra la Dictadura i serví per a una campanya internacional contra aquesta), havia tornat al nostre país, per la condescendència del Govern Berenguer i havia estat rebut com un apòstol per grans multituds catalanes. El Sr. Macià es dedicà tot seguit a reorganitzar el seu agrupament po-

lític, Estat Català, iniciat poc abans del Cop d'Estat del General Primo de Rivera i havia donat al mateix una franca orientació republicana, sortint de l'influència sobre les formes de govern que primàriament havia tingut, com també tinc dit. Aquella nova orientació feia possible l'intel·ligència amb nosaltres fonamentalment, essencial amb republicans.

També havia començat a actuar un grupet de joves que havien llençat un setmanari titolat L'Opinió, força ben presentat, amb totes les audàcies i iconoclastia de la joventut i que fan aviat un nombre públic ben merescudament. Al davant de dit grup hi figuraven Joan Llubí i Vallescà, Pere Comes, Joan Casanelles, Joan Pujol i Font, advocats tots i valors (?) nous en la política catalana. Jo vaig tenir la desgràcia de topiar aviat amb dit grup i de mantenir amb L'Opinió una agra i rosegadora controvèrsia desde les planes de "la Nau", que foren pusades gentilment a la meua disposició. Motiu?, ni'l recordo ni vui fer cap esforç per a recordar-lo. Vui sentar només el fet, que era fatal, per : el de la meua incompatibilitat, des de els primers moments de llur actuació en la política, amb en Joan Llubí i sos companys. Amb ells toparen també, en el si de la nostra Corporació professional: el col·legi d'Advocats de Barcelona. Per disposició del govern Berenguer, les Diputacions Provincials es constitueixen, com ja explicaré amb més detall, provisionalment, amb representants de les principals corporacions professionals oficials metges, advocats &c. i el nostre col·legi nomenà per a actuar de Diputat Provincial el membre de la seva Junta, advocat prestigiós d'excelsa història, sempre respectat per tots i per tothom: el ex alcalde de la ciutat N. Albert Bastardes i Samper. Doncs bé: el Sr. Llubí, per a fer "du bruit" va recollir signatures i va presentar una petició de reunió general del Col·legi, per a tractar del cas susdit i presentar un vot de censura a la Junta per el nomenament i al Sr. Bastardes per haver-lo acceptat. Cal dir que la nostra Junta era aquella tant arbitrària i perseguida per la Dictadura per la qüestió de la publicació de la Guia Judicial en català, presidida per D. Raimund d'Abadal, que havia estat també pel Govern Berenguer. Volia celebrar l'Assamblea general del Col·legi i demanà pel Sr. Llubí, després d'escoltar tots amb paciència unes quantes procacitats del mateix i d'algun altre company, com per exemple, el Sr. Sitges i Furriol, passant del vell i caci de Torruella de Montgrí i dirigent de la vella "Unió Monàrquica Nacional". D. Juli F., C., varen votar i la proposició del Sr. Llubí fou rebutjada per una enorme majoria, obtingué una votació. Però el proposit del Sr. Llubí i companys, ja estava aconseguit: fer "du bruit" i dir unes quantes procacitats, que materialment a ningú li varen fer aminvar la seva estimació contra l'honorable Junta i al prestigiós company Sr. Bastardes.

Doncs bé, i tornant al que expliàvem, els representats del Partit Republicà Català varem entendre que, fracassades les gestions d'unificació amb Acció

Catalana Republicana, havíem d'adressar la nostra actitud a procurar unir tots aquells altres forces que actuaven disperses. Refer el vell Partit nostre com preparavem alguns, fou estimat inoportú i que calia refondre les nostres forces en una nova organització a la qual havíem de procurar sumar aquelles. Fou principalment d'aquest parer, en Lluís Companys, i el nostre President D. Marcel·lí Domingo, hi donà desde Madrid son assentiment en vista de qual cosa ens posarem en relació amb els dirigents dels esmentats grups. Tambè de diverses comarques s'esperonava a tal treball, sobre tot les de Lleida on el prestigi i l'ascendència del Sr. Macià, sobre les velles forces republicanes representades per Joventut Republicana, eren cada dia més grans i hauriem arribat a una unificació comarcal si el Partit únic se hagues estat constituït aviat.

feu que el Sr. Domingo, a primers de Decembre del nostre any 30, poc abans de la sublevació d'Oscà, vingué a Barcelona a col·laborar personalment a dits treballs d'unificació i va celebrar diverses entrevistes i conferències amb el Sr. Macià, Lluís i altres. Amb ocasió del susdit viatge les relacions formals entre M. Domingo i Companys, que com he , estaven trencades des del temps de La Lucha, varen renovar-se amb gran satisfacció de tots els que varem contribuir a "rompre el gel" entre ells dos. Al popular Restaurant Patria , situat a la Plaça de Sepulveda i carrer de Muntaner, es va celebrar un d'aquells dies, millor dit, una d'aquelles nits, un fraternal apat que ens reuní a tots i del qual sorti definitivament impulsat el criteri d'unificació de les forces republicanes de caracter autonomista i es creà un comite encarregat de preparar l'Assamblea de constitució del nou Partit, qual denominació provisional d'Esquerra Republicana de Catalunya fou també acordada i acceptada per tots.

En els primers temps, els organitzadors continuavem reunint-nos al meu despatx, que seguia tenint-lo al Carrer Consell de Cent 369 pral. A certes , vaig encarregar a una impremta una bona quantitat de paper amb aquest membret: "Esquerra Republicana de Catalunya. Comitè Organitzador . Secretaria Provisional: Consell de Cent, 369, pral." de qual paper me va restar una bona quantitat, que naturalment fou aprofitat per altres menesters, previa escapçada del membret. Però aviat vaig donar-me compte, que amb alguna excusa o altre, els companys preferien reunir-se a altre lloc, amb preferència el despatx del Sr. Pujol i Font, cert menys centric que el meu. No vaig fer cap objecció, ans al contrari jo també algunes vegades els acompanyava a casa d'en Pujol i Font, però aviat vaig retirar-me, en veure que no "l·ligavem" amb la major part d'aquells nous elements aportats a la politica catalana, als quals la abstenció politica del temps de la Dictadura, els havia fet molt mal i en el sentit de que naixien a la vida politica, carents d'una previa educació i preparació...

Consti doncs, que conegut el que acabo de explicar, Esquerra Republicana de Catalunya, aquell gran partit del qual se me hauria arribat a expulsar si jo no me n'hagués retirat abans, va neixre pel meu treball i a casa meva, si bé certament, aquella participació de paternitat no ting gaire interès en reivindicar-lo.

Com es sabut, Esquerra Republicana de Catalunya, va restar definitivament i oficialment constituïda en l'assemblea que es va celebrar els dies 18 i 19 de Mars de l'any següent, en el gran local de que disposava l'Entitat "Foment Republicà Català de Sans", al Passatge d'en de la nostra barriada barcelonina. Jo vaig assistir a dita Assemblea encara amb el meu carrec de Secretari General del vell Partit Republicà Català, si bé també amb representacions d'algunes entitats foraneas. Però vaig pendre puet poca part en els debats, per sentirme ideologicament oposat a bona part de les coses que allí es deien i es votaven. Consti també que la meva incompatibilitat amb els dirigents del mateix Partit i a algunes de l'ideologia d'aquest, no va essercosa produïda després, a conseqüència de la meva actuació governativa a Tarragona, sinó ja des de els temps inicials d'aquella força política, de la qual portant no s'em pot tenir per un dissident o un desertor. Si bé tampoc això me interessa molt que pugui dir-se.

Com he dit abans, vaig assistir a dita Assemblea amb el cor apenat del caire que prenia la . Els elements d'Estat Català que seguien al Sr.Macià, varen exercir en ella un predomini ja inicial, que costosament no podra reivindicar en atenció a la reducció de les seves forces comparadas amb les del vell Partit Republicà Català, que constituïen més del 80% dels representants. La qüestió de la Presidència del nou Partit, va estar a punt de o representar el fracàs de l'Assemblea. En els pourparlers previs sobre l'afer s'havia convingut en que dita Presidència fos exercida per D.Francesc Macià i atribuir la Vicepresidència, al Sr.Domingo. Els representants del Partit Republicà Català ens inclinarem gustosament devant la personalitat del Sr.Macià malgrat que en relació a les perspectives mes apuntades el Partit, que podiem legitimament la presidència del mateix. Però els elements d'Estat Català provocaren una qüestió, que en el fons contenia una maniobra per a impedir que el Sr.Domingo ocupes dita Vicepresidència, amb una mania de llealtat, per tant, al compromís susdit. Dita qüestió fou la de fer aprovar previament ser llançada una amb del qual tot afiliat al Partit no podia pertanyer a cap més, i com que el Sr.Domingo presidia, conjuntament amb el Sr.Alvaro de Albornoz, el Partit Radical Socialista Espanyol, que feia poc havian constituït, quedava exclòs -ipso facto o ipso jure- de Esquerra Republicana per dit fet i per tant i molt més de la Vicepresidència susdita. Els representants del Partit Republicà Català ens varem haver de posar "serios", com se diu, per a evitar la efectivitat de la tal maniobra i el Sr.Macià

personalment, comprenent ben bé la delicadesa de la situació, ens ajudà a resoldre-la, aconsellant els seus amics a no insistir en la maniobra i a respectar llealment el compromís contret.

Cal dir que D.Marcel·lí Domingo, que es trobava per aquells temps a París, per a fugir de la persecució que contra ell, com contra les principals personalitats republicanes, s'havia emprés pel govern després dels fets d'Osca, no pogué assistir a l'Assamblea constituent d'Esquerra Republicana de Catalunya.

També els debats de l'Assamblea havien de produir profunda pena al nostre esperit, sincerament democrata, pel sectarisme i que en molts d'ells dominarien. Recordo que s'havia encarregat al Dr.Sr. Humbert Torres, representant de Lleida, una ponència sobre la qüestió religiosa i el Sr.Torres desenvolupa el tema d'una manera magnífica, proclamant la seva doctrina espiritualista compatible perfectament amb el criteri de Societat de l'Estat, tradicional i del republicanisme. D'acord amb dita ideologia seva, el Dr.Torres havia redactat més Conclusions plenes de seny de tolerància i de enlairament d'esprit, propis d'un , assenyat , però aquelles conclusions

l'aprovació del grup de jabalis (aleshores el mot encara no estava de moda, però desgraciadament el fet o el mot ja existia en la nostra disputada democràcia) que primaren l'Assamblea i el treball seriós del Dr.Torres, s'està convertint en una cosa estrident i demagògica.

En la ponència sobre la qüestió agrària ja se avença també el funest esprit demagògic, que va constituir després la tragedia de Catalunya quan aquesta va tenir la mala sort de caure sota el govern d'aquelles mateixos homes que l'Assamblea i la força política en ells nascuda. Els advocats dels rabassaires -Companyns, Durán i Cañameros, Pujol i Font...,- adoptar per l'Assamblea unes conclusions que un Partit republicà que aspirés a governar- qui hi va en aquells dies i tant com hi erem!- no podia comprometre a portar a l'efectivitat de la vida legal.

I així per l'estil en la major part de ponències. Recordo que al costat meu, en una llotja, presenciava les sessions el que havia estat company meu a la Diputació de Girona i bon amic de sempre Sr. Josep Isla i Bosch, el qual segons me digué, assistia a l'Assamblea solament en qualitat d'Observador, pels de la seva comarca del Baix Empordà i el qual, en presenciardel espectacle aquell i donarse compte d'aquelles lluites de personalismes i de sectarismes, m'anava dient: "em sembla que no ens deixarem pas enredar". L'Isla com es prou sabut, fou després, un dels promotors de l'Esquerra, Conseller de la Generalitat, 2on. President del Parlament Català & &. No crec que l'actuació d'aquell Partit en la tasca de governar Catalunya hi permetés honestament, variar de criteri.

Com he dit, la meua intervenció en l'Assamblea fou casi nul·la. Me vaig limitar en la sessió final, a requeriment i petició amistosa del Sr. Macià, a fer us breument de la paraula per a en la meua condició de Secretari Genral del Partit Republicà Català, liquidar desde aquell moment i a tots els seus afiliats a seguir amb llealtat i disciplina

la bandera del nou Partit allí format. Recordant aquells magnífics versos de Maragall "la canço vella i la nova no's desassenblen d'un bri" vaig dir, los que aquella bandera era la nostra de sempre i que tots havien de esforçar-se per a dur-la a la victòria. I això fou tot. A cap dels nostres amics i vells seguidors se li va ocultar la decepció i l'amargor del meu esperit, tant que foren nombroses les Entitats representades a l'Assemblea que varen tardar força a adreçar de la nova Esquerra Republicana de Catalunya llur adhesió. Fet que va venir aviat, la República, que aglutinà i enfortí aquella nova organització, sinó tinc la seguretat de que aquella Esquerra hauria tingut una vida més breu i anèmica que molts partits dels quals es proclamava successora.

1930.- Nous Ajuntaments i Noves Diputacions.- Mort del Sr. Puig i Esteve.- He dit ja anteriorment, que'l Govern Berenguer no s'atreví a restablir de cop la legalitat constitucional i que temerós sobre tot, d'una consulta del sufragi, procedí a reorganitzar els organismes Administratius: Municipis i Diputacions, en forma provisional i automàtica, per a fer veure que defugia de tota ingerència governativa en llur constitució. Emprò es reservà la designació de les presidències de dites Corporacions.

Els municipis es constituïren amb regidors que havien obtingut el màxim nombre de vots en les eleccions celebrades en un determinat període de temps abans de la Dictadura. Per aquesta causa tornà a ésser regidor de Barcelona i tinent d'Alcalde, Sr. Josep Puig i Esteve, President del CADCI que era un nomenat Cap de les oficines de l'Institut. La 2ª etapa consistorial del Sr. Puig i Esteve fou breu i no pogué ja actuar amb la mateixa activitat que en la 1ª, puig el seu estat de salut era tan precar que morí a Barcelona, d'una vella afecció cardíaca, la matinada del 10 de Gener del 31, a la casa nº82 del carrer de Casp, cantonada al Passeig de St. Joan, on vivia amb una família que ell presentava com a cosins seus i

que foren els seus hereus.

La mort del Sr. Puig i Esteve, fou sentida a tot Catalunya i a Barcelona principalment i no cal dir que entre la dependència mercantil catalana, fou considerada com un veritable dol familiar. Els socis del CADCI tributarren al que durant llargs anys fou dirigent respectat i volgut de l'Entitat, els màxims honors i no , l'autoritat traslladar com era llur , les despulles mortals del Sr. Puig i Esteve, a son casal final per a tributarli allí el darrer homenatge, acudiren tots a la casa mortuoria a inclinar-se davant aquelles volgudes despulles. L'enterrament del cadavre s'efectuà l'endemà, dia 11, un dilluns, i malgrat esser dia feiner, constituí una manifestació grandiosa del públic. L'Ajuntament de Barcelona tributà oficials al seu company desaparegut i el dol el presidí l'Alcalde de la ciutat, l'honoratble D. Antoni Martínez-Domingo. El fèretre fou portat a pes de braços per torns de socis del CADCI fins a la porta de la Iglesia Parroquial: S. Pere de les Puelles.

Amb la mort de Puig i Esteve, vaig perdre jo un amic volgutísim que m'honorava tant en el terreny particular com professional amb la seva confiança i Catalunya va perdre també un fill dignísim i un patriota exemplar. Del rostre del Sr. Puig i Esteve en el seu llit de mort, se'n tregué una mascarilla, una reproducció de la qual he guardat durant anys, com una reliquia d'aquella noble amistat.

Intent de restauració de la Mancomunitat.

Les Diputacions Provincials ja he dit que es constituïren si bé amb un nombre reduït de components, no ens els càrrecs amb delegats de les Corporacions i entitats oficials: Col·legis de Jutges i Advocats, Cambra de Comerç, d'Indústria i de la Propietat, &c.

Fou nomenat pel govern President de la Diputació de Barcelona, l'honorable i prestigiós jurisconsult català D. Joan Maluquer i Viladot, ex-Deuà del col·legi de Barcelona, ex fiscal del Tribunal Suprem i una de les persónas-

litats de més relleu de Catalunya, que malgrat la seva projecció i devoció manàrquica, havia , però més en els anys de la seva vellesa intensament, la causa de Catalunya. El nomenament del Sr. Maluquer fou un inegable encert del Govern Berenguer i acollit amb satisfacció per tots els sectors de l'opinió catalana, per a aquells que per conseqüència política i ideològica havien de s'afirmar enfront de tan digne català. Components d'aquella Diputació, foren entre altres, el President del Col.legi de Metges Dr.D.Lloreng Canòs, que exercí les funcions de Conseller de i el delegat del col.legi d'Advocats, D.Albert Bastardas, que s'encarregà de la Conselleria o Ponència de Beneficiència; el President de la Cambra de Comerç D.Félix , nomenat ponent d' i altres que no puc recordar.

El Sr.Maluquer nomenà secretari seu al meu bon company i cedeixible n'Edcar Sagarra i C , que havia estat passant del Sr.Maluquer i Viladot pel que tenia una veneració ben comprensible.

No cal dir que amb D.Joan Maluquer i sus companys, la llengua catalana tornà a entrar com sempre al vell Palau de la Generalitat i que durant tot aquell temps, fou debidament honorada. També entrà de nou al Palau, com tinja explicat, la magnífica bandera de la Pàtria, que, va desaparèixer misteriosament -pot ser avergonyida- en veure entrar en als governants nomenats per la Dictadura en contra legítims representants del poble català.de Catalunya...

El Sr.Maluquer i Viladot, al poc temps d'exercir el càrrec tingué una nobil iniciativa, que tota Catalunya acollí amb aplaudiment i entusiasme i sols per la qual, el seu pas per la Casa ha d'esser perdurable per els catalans i el reconstituir la Mancomunitat de Catalunya. Era una cosa lògica

Nota, pag.309: l'Ajuntament de Barcelona va donar el nom de Puig i Esteve a un petit carrer o pas, situat a la barriada del Carmel i travessia del d Lugo, en el que aquell hi posseïa una petita finca d'estiueig que va

cont. Nota pàg. 309% anomenada per ell "Mon repòs" únic be immoble que va deixar. Suposo, en escriure aquestes ratlles, que la folia anti-catalana dels actuals detentadors del poder en la nostra terra, i llurs secuaces, i haurà també amb el nom de tant digne patrioi.

i obligada després d'esser derogada la qüestió dels dictadors, però la seva efectivitat presentava grans dificultats, com es de comprendre, tant en l'ordre administratiu, com en el polític. Sense restablir del tot la vida de les Corporacions Provincials, com podria constituirse l'Assemblea de la Mancomunitat?. I quina actitud adoptarien els partits davant del propòsit de reconstituïó?. Per això, encertadament també, a nostre parer, el Sr. Maluquer, oridà a consulta als més significats polítics catalans i als representants dels Partits que havien actuat a la nostra terra fins a l'adveniment de la Dictadura. Com a representant del vell Partit Català ^{Republicà} i com ex-conseller, vaig tenir l'honor d'esser comprés en les convocatorias que va fer el Sr. Maluquer a tal fi, i vaig tenir amb ell una llarga i cordialíssima conversa sobre tant interessant assumpte, en la qual vaig oferirli el meu formal el del meu partit, amb les naturals reserves que em vaig creure obligat a fer, donades las circumstàncies polítiques del moment. En sortir de la entrevista, vaig deixar per a la premsa una nota explicativa de la conferència, en la qual no vaig ometre cap el·logi envers la venerable persona del meu interlocutor, ni cap claretat sobre la nostra actitud. l'iniciativa del Sr. Maluquer -deia jo al final de la nota, que varen publicar íntegrament tots els diaris- es lloalíssima, magnífica, altament patriòtica, i estem definits a col·laborarhi, però es de creure i esperar que vindrà aviat una altra situació política que fagi inútil la seva realització, perquè Catalunya podrà refer en un nou Règim, lliurement la seva personalitat..." No va tardar molt la meua profecia en

esser una realitat. I no ho dic això amb orgull, sinó perquè així va
esser.

De totes maneres, repeteixo, el fet i bons propòsits del Sr. Maluquer, li
varen mereixer i li han de mereixer sempre, l'agraïment i el respecte de
tots els catalans així com també la seva digna actitud posterior, sobre
tot en els temps de la guerra civil, en els quals si bé es va veure obli-
gat a exilar-se de la terra per ell tant sincerament estimada i a una
edat ja molt avançada, no va fer cap mancament a la seva digna història
de catalanitat i d'independència política. Per això dic i repeteixo que
els catalans hem d'honrar sempre la seva bona memòria.

Les històriques eleccions municipals del 12 d'abril del 31.

La política del Estat anava prenent cada dia un tournant més desfavorable
per el règim monàrquic. Després del cop fracassat d'Oscà, el Govern Be-
renguer no s'atreví a enfrontar-se obertament amb la força de l'opinió
republicana que anava guanyant tot el país i la Monarquia, en un suprem
esforç per a salvar-se, cridà a tots els homes i partits que encara la sos-
tenian per a veure si així podria sortir de l'impasse. Sota la Presidència
del vell Almirall Aznar -triat per no ésser polític- es constituí un go-
vern -el darrer- en el qual hi entraren homes representants de tots els
grups que encara sentien devoció pel Règim i el seu representant. Adhuc
els regionalistes catalans acceptaren un lloc en tal ~~règim~~ Govern, que
pretenia ésser un altre Govern d'Unió Nacional (?). El Sr. Ventosa i Calve
que se sentia sempre disposat a inclinar-se davant de la reialesa, fou
llur representant. L'encarregat del Ministeri d'Hisenda. Companys seus
del Ministeri foren els Srs. Leopold Matos, de Governació; Comte de Roma-
nones, d'Estat i L i Gabriel Maura de Treball &.

Aquell govern per a donar satisfacció al país, s'apressà a restablir la
normalitat en la vida de les corporacions locals, començant pels Ajunta-
ments i convocà eleccions per a nomenar la totalitat dels regidors

després dels municipis d'Espanya. Tothora va comprendre que aquella consulta electoral
 ays de dreta dura, constituïa un veritable Plebiscit i el Govern mateix per la seva part, tingué
 l'ingenuïtat -que constiuf en ell i-tingen un error enorme- de reconeix-ho aixís. La consulta al
 poble tingué doncs un caracter predominantment polític, i la gent va votar a favor o en contra de
 la Monarquia, no a aquest o aquells regidors. Per aixó ningú es fixava a quí votava i les persones
 no tenien importància i per aixó, també, un cop posats a realitzar llur específic i legal
 d'administradors dels interessos comunals bona part d'aquells homes demostraren esser
 de la confiança popular.

A Barcelona la lluita donà una victòria esclatant -la primera- a aquell nou Partit d'Esquerra Re-
 publicana de Catalunya que s'acabava de constituir i encare no estava del tot organitzat. I aixó qu
 la candidatura presentada per aquell Partit i amb no poques dificultats, no podria esser
 nos magra en el sentit de la valua personal. Llevat d'alguns noms coneguts -Companys, Dr. Agual
 Casanovas, Gassoll, Llu, Casanellas, Ventós...,- tots els demes eren uns perfectes descon-
 guts. Però, com he dit el poble no s'hi fixava en aixó i no votà persones, sinó significació polí-
 tica, no votava regidors sinó partidaris o enemics del Régim Monarquic...

Jo vaig esser convidat a integrar dita candidatura i em vaig negar. Va venir-me a fer l'ofertment,
 en nom dels dirigents de l'Esquerra, l'amic Ernest Ventós, que amb mi havia representat fins
 aleshores la fracció marcel·lista dins el Partit, es a dir, que s'havia per la seva ad-
 hesió personal fervorosa vers D.Marcel·l Domingo i havia rebut d'aquest, en una visita que li
 feu a Madrid casi pels mateixos dies que jo, ofertments semblants per al cas de trionar el

. Però es veu que en Ventós era home pràctic i no va volguer esprar i es va deixar
 enrolar en aquella candidatura, que li donà el carrec de regidor de Barcelona en el qual, certame
 demostrà grans condicions, arrivant a esser un dels regidors més populars i estimats, la qual
 cosa demostrà plenament l'acte del seu enterrament, puig en plen govern, tot i
 de treball abans d'acabar el seu mandat, l'any 1933, si mal no recordo.

La meua negativa a que he aludit la vaig fundar en raons professionals però en realitat era que
 jo sentia internament intimament creixia la meua incompatibilitat

amb la major part d'aquells homes que havien d'esser companys nous de candidatura. A més me va emblar també, pel tò que va donar en Ventòs en l'ofertament, que aquest, per part dels seus, era una cosa purament formal aaria i que no insistirien molt en la meua acceptació, com així va ésser. Dic avui que no m'arrepenteixo, ni mi he arrepentit mai de no haver format part d'aquella candidatura i com a conseqüència d'aquell Ajuntament nascut de les eleccions del 12 d'abril, que deixà tant triste memòria per l'incapacitat de la major part dels seus components i adhuc per vergonyoses administratives...

La jornada històrica del 14 d'abril a Barcelona.

Arrivava jo al meu despatx a quarts de 5 de la tarde d'aquell dimarts històric i el meu secretari polític, que ho era aleshores el jove estudiant Joan Sals i Vilés (nebot de l'antic company Joan Vallés i Pujols, però de molt oposada ideologia política al seu oncle) m'informà de l'ocurrut aquell après midi a la Plaça de Sant Jaume i a Cà la Ciutat. Els seguidors electes -medigueren- i el davant d'ells el Sr. Companys, s'han presentat aquest mig die, entre 1 i 2 a Cà la Ciutat i han suggerit a l'alcalde Sr. Martínez Domingo, que es retirés i s'han fet càrrec de la Casa. A més han sortit al Gran Balcó Central i el senyor Companys ha içat una bandera republicana i ha dit en un curt i parlament que ha adreçat a la gent -no molt numerosa aquell hora- que hi havia a la Plaça, que proclamaven la República a Barcelona, com es feia o es faria a totes Espanya". Sembla també afegir hi Salés- que el Sr. Macià en aquests moments està fent una cosa semblant al Palau de la Diputació.

Vaig despatxar ràpidament els assumptes i clients, i a quarts de sis de la tarda arribava a la Plaça de Sant Jaume, ja amb alguns treballs, puig la gentada començava a omplir-la i tots els carrers afluents a la mateixa de pam a pam, adreçant-si tothom cap allí. I a tot arreu només es sentia el mateix "S'ha proclamat la República! Visca la República! Visca Catalunya!". Ni un guàrdia enlloc, cap força al carrer...

El vell Palau de la Generalitat, era un formiguer de gent, malgrat haver-se tancat les portes i mantenir la guarda en , els moços d'escuadra. S'hi-havien veien personalitats de tots els grups polítics i curieses comissions d'entitats i centres de tota mena, que anaven a informarse de la marxa dels adveniments. Se sabia ja que la República s'havia estat proclamada també a Madrid pacíficament que els republicans habien pres posesió del Ministeri de la Governació a Madrid i d'altres centres oficials i que el poble madrileny s'havia llençat al carrer per a el moviment. No's tenien impresions de l'actitud de l'exercit i demés cosos armats i això, com cal suposar constituïa la preocupació de tothom.

El Sr. Macià, rodejat dels seus amics més íntims, com Ventura Gassol, Agudé i altres es trobava al saló de sessions de l'antic Consell de la Mancomunitat, convertit després en saló de la Diputació, el nostre saló on el Sr. Milà

i Camps, Comte del Montseny, feu instal·lar-hi un sumptuos -pot ser massa- escalfa-panxes i en ell

després regidors de la Ciutat es trobava allí. El Sr. Companys actuava ja d'alcalde.

Ens informaren aleshores de com s'havia efectuat l'incantació del Palau. El Sr. Macià, com ja he dit, s'havia presentat cap a les 4 de la tarde, rodejat d'un estol nombros d'amics, al Palau i demanà ésser rebut a l'acte pel President Sr. Maluquer i Viladot, al qual comunicà que cessava en les seves funcions i demanà que's retirés a casa seva. Sembla que el Sr. Maluquer -desconeixedor de l'ocurrut a Madrid i altres llocs- oposà certa resistència, però se'l convencé amicalment de l'inutilitat d'aquesta i aquell es retirà del Palau. Amb el cap ben alt, certament!

La gentada s'enava reunint a la Plaça, on ja no es podia donar un pas. I la qual de tant en tant, irrompia en aclamacions entusiastes la presència del Sr. Macià al balcó central de l'edifici.

En una d'aquestes sortides i cap alló les 7 del vespre, el Sr. Macià proclamà la República catalana per la voluntat del poble, segons digué, i demanà tothom que la respectés i complís les seves primeres disposicions. Seguidament, el territori de Catalunya fou declarat pel Sr. Macià en una mena d'estat de setge, puig per a poder circular dins d'ell se començava a estendre salvo-conductes encapçalats amb el membre, a màquina, de la República Catalana. En un recó mateix del Saló suadit es montà una petita oficina de la qual s'encarrega el Sr. Gassol, i en ella s'entregaven els sudits salvo-conductes als qu'els demanaven i's consideraven mereixedors de tenirlo. Jo vaig posseir-ne un que vaig guardar durant alguns anys, com document curiós i es pot dir històric, que vaig haver de sacrificar, com tot el meu arxiu, abans d'empendre l'exili.

En quant a les altres autoritats barcelonines, el general Sr. Despujol i'l governador civil Sr. Marquez Caballero, es va saber que des de mitja tarde, s'havien retirat a llurs domicilis particulars (els dos en tenien a Barcelona, per ésser ne veïns el Sr. Despujol, de sempre i'l Sr. Marquez Caballero per haver estat durant alguns anys, jutge i magistrat abans de governador), conducta-prudent que com a republicans duren elogiar, però que pot ser objectivament partint i des d'el punt d' del compliment del càrrec, pot ^{ser} no fora tant mereixedora d'elogi: i no volem pas dir amb això que entenguerem que dites autoritats havien d'oposar llurs forces respectives a la voluntat popular, sino que no havien d'abandonar tal llurs càrrecs i esperar el desenvolupament dels fets, per a entregar aquells a les noves autoritats, per a que no hi hagués una interrupció perillosa per a l'ordre públic. Dites aquest fou salvatguardat -no pas del tot, certament- pel popular i l'entusiasme del poble, que en recorre carrers i places, sobre tot les Rambles amb

i amb bandes i músiques i expresen la seva joia amb cants i aplaudiments i visques ensordadors.

Una nota trista i vergonyosa en mig d'aquell civisme i aquella joia popular, fou la nova arribada al Palau a quarts de 9 del vespre, de que havia estat asaltada la Presó Model i deixats anar tots els presos, àdhuc els de delictes comuns i'ls més perillosos, lladres i assessins. La força de vigilància no s'hi oposà per a res!. Després la policia va tenir feina en cercar els fugitius, bona part dels quals fou

Cap a les 7 del vespres varen veure arribar al Palau, uns militars d'uniforme. Eren el general D.Enric Lopez Ochoa i son ajudant, capità Medrano. Varen saludar afectuosament als Srs. Macià i Companys i a alguns altres dels allí presents i a estona, varem veure que amb aquells es tancaven en una dels salons dels antics consellers.o Ponents, el que havia ocupat el de Beneficiència Sr.Bastardas, amb balcons a la Plaça i al carrer de St. . Jo'm trovava vor la porta del susdit despatx en aquells moments i el Sr.Macià tingué la gentileça de cridar-me i fer-me entrar també al Saló. Desde aquest el Sr.Macià va demanar comunicació telefónica amb el Ministeri de la Governació i quan li van donar -ço que va tardar força- parlà directament amb el primer membre de la República, Don Miguel Maura i Gamazo. Per les paraules del Sr.Macià, varem poder deduir les del Sr.Maura i Gamazo. Aquest primer va comunicar al Sr.Macià el desenvolupament dels esdeveniments a Madrid i l'ordre que regnava a la capital, aixis com al constitució del Govern Provisional de la República. Entre'ls dos interlocutors es varen canviar de felicitació i enjoiament. Deprés el Sr.Macià va indicar al Sr.Maura que'l general Lopez Ochoa anava a fer-se càrrec de la Capitania Genral de Catalunya i del manament de les forces de l

fou la resposta del Sr.Maura a dita comunicació, puig el rostre del Sr. Macià va semblar contrariat. Però varem sentir que insistia en la susdita proposta i a la fi es deuriàn posar d'acord en que l'ocupació pel general Lopez Ochoa de la Capitania Genral fos circumstancial i , puig aixos ho va manifestar el mateix sr. Macià, en terminar la conversa era amb el Sr.Maura. Aques devia també recomanar prudència i fermesa al Sr.Macià en el manteniment de l'ordre i en l'adquisició de les primeres disposicions del seu Regim , per el Sr.Macià varem sentir que li deia que l'ordre era perfecte, que ell amb fermesa pel seu manteniment i que de totes les disposicions preses (adhuc per tant la proclamació de la República Catalana) eren sols amb caracter provisional que li molt a ell tractarles amb el Govern del nou Règim, abans de tenir caracter definitiu.

En acabar la conversa, ja ja ben tocades les 8, el Sr.Lopez Ochoa i su ajudant - que'ls esperaven altres militars adictes- se traslladaren al Palau de la Capitania i en ell es feu càrrec del manament de les forces i per la seva propia autoritat, es a dir que no hi va haver "traspàs" per que el General Despujo

no's deixa veure.

Ja eren aprop de les 10, quan me vaig retirar del Palau de la Generalitat per anar a sopar, junt amb el meu antic company de Girona en _____, a l'Hotel Falcon, on passara ell mateix durant les seves freqüents estades a Barcelona. Mentres sopavem, sentirem els cants i els crits de les multituds que passaven per les Rambles, exterioritzant la gran alegria popular de la jornada històrica.

Despres de sopar l'_____ i jo varem tornar al Palau de la Generalitat, del qual no s'havien mogut el Sr.Macià ni les seus intims col.laboradors. Continuava igual _____ de gent i els comentaris i les converses eren animadíssimes i no cal dir, d'emoció profunda en tots els esperits, davant d'aquella realització dels somnis de tants ann anys...

Fins cap a les 4 de la matinada varem estar en el Palau. Lo motiu més emocionant d'aquelles hores, va esser la desfilada cap a mitja nit, de diversos destacaments de l'exercit, davant del Palau, per a demostrar aquell su acatament al nou Règi. Quan es va sentir que venien aquelles forces, pel carrer de Fernando amunt,

la gentada que onplia de pam a pam la Plaça de St.Jaume i tots els carrers a ella afluents, hi va haverhi primer una sensació de sorpresa i d'estupor. La gent no sabia ben be quina era la posició adoptada pel exercit, davant dels transcendents esdeveniments de la diada, i la primera impressió davant de l'arribada de la força, fou de recel i de temença. Però aviat va corre la bona nova: l'Exercit que bé a portar homenatge al Sr.Macià i a la República.... Això aixeca l'entusiasme realment emocionant, delirant, de la multitud i l'entrada de la tropa a la Plaça per entre mig de la gentada que s'estrenyia per a dar pas i llençava crits _____ d'entusiasme, fou un espectacle realment inolvidable. La força -devien esser dos o tres companyies- anaven precedits de les banderes catalanes i republicanes i d'una pancarta en la qual es llegia "El Ejercito saluda y proclama la República" - va fer un tomb per la Plaça i va sortir pel carrer de Jaume Ier. avall. Davant del Palau, les _____ foren

al Sr.Macià que's trobava al Balcó Central rodejat de personalitats i que va rebre aquell homenatge amb llagrimes als ulls. Certament pocs espectacles hem pogut presenciar en la nostra vida, tant emotius com aquell... Un xic més tart de la desfilada de l'Exercit, varem donarnos compte de que Lluís Companys reclutava gent al Palau i que sortia apresuradament d'aquest. Que passava?. El que va passar va esser això: qu'el Sr.Companys fou informat de que el cèlebre _____ Iglesias Ambrosio, el lloc tinent de Gerona a Barcelona, amb un acte d'audacia s'havia incautat del Govern Civil de Barcelona o s'havia instal.lat allí amb unes quantes grmes i correligionaris i començaven a fer d'autoritat republicana. Lluís Companys va comprendre de _____ impressió qu'el

fet produirà a Barcelona i va disposar-se a anar treure victòries. Amb una colla va sortir del Palau de la Generalitat i seguit de molts altres que pel camí se'ls varen afegir amb el mateix propòsit, es presentaren al senyorial edifici del que encara's d'Isabel II. Però ja ven trobar-lo vuit, car l' i'ls seus amics es varen asseventar dels propòsits del Sr. Companys i no varen volguerlos esperar. Així va quedar portat l'intent del facciós Emiliàno. Sembla que del Palau del govern es van trobar a manca diverses coses: màquines d'escriure, estilografs, objectes artístics &c. I això que només hi varem romandre unes hores.

El Sr. Companys es possessionà del càrrec de Governador i tot seguit comença a actuar com a tal, en comunicació amb les forces del seguretat i vigilància que'l reconegueren i respetaren com a tal sense dificultat. Aquella nit o més ben dit aquella matinada va dormir el Sr. Companys en el vell Palau dels representants del Poder Central.

El Govern Provisional de la República confirmà i ratificà en el susdit càrrec a Sr. Companys, el qual l'exercí més de dos mesos, fins que, elegit diputat per Barcelona, va pendre possessió del càrrec a darrers de Juny o primers de Juliol següents.

Com he dit, fins cap a les 4 de la matinada no vaig retirar-me al meu domicili, a descansar de les emocions d'aquella jornada. Encara restava força gent a la Plaça i encara pels carrers es trobaven grups d'entusiasme. Amb un taxi vaig al meu xalet de la , i en passar pel Passeig de Gràcia -ja començava a clarejar- vaig veure baixar forces de cavalleria, que anaven a donar un passeig matinal... Ja hi havia qui vetllava per l'ordre i ja hi havia una autoritat constituïda... Però en posarme al llit per a trobar -ben costos per cert- un poc de repos, al meu cervell, i que al de molts barcelonins i en general de molts espanyols - si bé la joia l'esperonava, també també l'atormentava una pregunta: que passarà?...

Perqué fou festa a Barcelona el 15 d'Abril.

Cap a les dues de la matinada observarem els que continuavem al Palau de la Generalitat, i erem molts, que'l Sr. Companys, que havia tornat del Govern V Civil després de d'allí, com he explicat, a l'Emiliàno Iglesias i Ambrosio, conferenciava reservadament amb el Sr. Macià, després de lo qual aquest sortí de nou al balcó central del Palau i des de allí anunciava a la gent que encara omplia la Plaça, que aquell dia que començava era declarat de festa per les noves Autoritats de Catalunya "per tal de qu'el poble, digué el Sr. Macià, pugui exterioritzar la seva joia pels grans fets ocorreguts". I des de el Palau s'ana telefonar a totes les imprentes dels diaris, que ja devien estar a punt de tirar llurs edicions matinals, per tal de que en aquestes

apareixés també la disposició, cosa que feren tots ells, alguns potser, amb per a poder escriure, de darrera hora, la nova.

L'explicació de la susdita disposició, que ens va estranyar a molts, me la va donar a mi el mateix Sr. Companys, l'endemà millor dit, el mateix dia 15, a la tarda que vaig anar-lo a visitar al Govern Civil, per a en el seu càrrec i parlar-li d'alguns afers. Entre aquests hi vaig recomenar que prengues totes les mesures necessàries per a evitar que la casa propietat del Sr. Cambó, situada a la Via Layetana, fos objecte d'algunes malifetas, de la qual cosa n'havia series temenses, puig freqüentment passaven allí davant i ja d'ella, grup que cantant "Visca Macià i Mori Cambó" es paraven allí davant i ja s'hi havia llençat alguna pedra. La susdita reconanació la vaig fer, donant suport a la demanda del majordom del Sr. Cambó, que vaig trobar en el mateix Govern Civil, esperant ésser rebut pel Sr. Companys al objecte de formular-li dita petició. Es pot dir que'l Sr. Companys atengué amb tota eficàcia el nostre preg, i que a la Via Layetana no hi passa res, com enlloc de la ciutat.

En quant a la declaració de festa del 15 d'abril, el Sr. Companys m'explicà les causes que la motivaren. Me digué que s'havia assabentat -i el Sr. Companys tenia bons mitjans per això, sense necessitat d'ésser Governador Civil- que'ls elements dirigents dels Sindicats de la CNF intentaven provocar una vaga general per aquell dia, amb l'excusa del gran canvi ocorregut en el país però en realitat amb l'intent de sabotejar el Règim desde la seva naixença mateixa. I que a ell se li havia acudit que la millor manera d'ofegar tots tals intents era que tothom fes festa, es a dir que hi hagués una cessació general i oficial del treball, mentres es guanyava temps per a desfer la maniobra dels

sindicalistas. I que havent estat aprovada l'idea pel Sr. Macià, aquest la va disposar i feu pública de la manera explicada.

doncs, perquè fou festa oficial a Catalunya aquell dia 15. Fou una maniobra hàbil del Sr. Companys que pot ser evità molts dols a Catalunya i dies tristes per al nou Règim, puig en aquells moments una vaga general podia donar lloc a perturbacions molt sereis de l'ordre públic i hauria constituit una punyalada per a la nova República, i en efecte: el Sr. Companys pugué després negociar amb els dirigents del Sindicat i evità la realització d'aquella mesura.

Be aprofità el poble de Barcelona aquell dia de festa, que no sols fou oficial, sinó intensament ampliament popular!. Durant tot el dia els regers de gent per les Rambles i demes carrers centrals, amb banderes i i pancartes de tots els colors i tots els dictats, no . Totes aquelles carreres de gent prenién després la mateixa direcció: La Plaça de St. Jaume, que durant tot el dia estigué pleníssima, sobre tot a la tarda i fins ben entrada la nit.

Moments hi hagué que la gentada s'extenia pel carrer de S.Jaume fins a la Plaça de l' , pel de Fernando fins la Rambla i tots els demás carrers afluer a la Plaça de .

El Sr.Macià, dona aquell dia una una pausa de la seva física. Després de descansar molt poques hores al seu domicili, mes ben dit, al domicili del seu gendre Sr.D.Antoni P Roca , a la Ronda de St.Pere nº6, a mig mati ja tornava a esser al Palau i començava a rebre comisions i més comisions no sols de Barcelona, sino de tot Catalunya, que anaven a saludarlo i a oferir-se li, com a representants del ^{nou} ~~seu~~ Régim. Per a tothom tenia mots afables i cordials estretes de ma. La desfilada va durar hores i hores, fins a la matinada del dijous, dia 16, i de tant en tant ahvia d'interrompre les converses per a sortir al Balcó del Palau a saludar la gentada que reclamava la seva presencia amb aclamacions i que en veure'l apareixa al Balcó li apoteosiques demostracions de simpatia. No crec que en l'història de cap altre poble de la terra, es pugui contar un cas igual, d'entusiasme i d'identificació d'un poble amb ses representants.

Jo vaig permaneixe també aquell dia, llargues hores, al Palau acompanyant a moltes de les comisions que entraven a saludar al Sr.Macià i moltes vegades fent a aquest la presentació dels mateixos, pels lligams que jo tenia amb les Entitats o organismes que aquelles representaven.

Una de les visites mes importants pel Sr.Macià, la constituïan la d'una representació, força nombrosa i sobre tot de relleu, de la

Si no recordo malament la formaven, entre altres, els Srs. Raimond d'Abadal, Pere Rahola, Maspons i Anglasesell, Valles i Pujols, Ferran Agulló i pot ser algun altre. Els comisionats anaven a oferir, com tots els demes partits polítics catalans, el suport de la seva organització, tant important en la vida política de la nostra terra, al nou estat de coses i al seu representant màxim i oferiren a aquell la col.laboració de la seva força política a l'obra de refer la personalitat catalana. El Sr.Macià va rebre amb deferència i exquisita amabilitat, els comisionats de la Lliga, però declinà l'ofertament de col.laboració que aquests li faren, cosa que em consta perquè els mateixos comisionats en me explicaren amb tot detall la conversa tinguda per ells amb el Sr.Macià a la sortida del despatx d'aquest.

Com aleshores, un enorme erro polític el pel Sr.Macià en refusar aquèlla col.laboració que se li oferí pels homes que dins la Lliga Regionalista tenien la màxima autoritat de catalanisme i de liberalisme i que haurien pogut esser un suport valios per a les noves institucions catalanes. Allí va començar aquella triste oposició que tant va perjudicar a aquesta i a la nostra terra tota. El partidisme es va avantposar ja en aquells

moments inicials en que tot s'havia de sacrificar a la tasca de refer la personalitat política de Catalunya amb l'esforç de tots els seus fills... Error enorme, repetit, i de funestes conseqüències per a la vida de les noves institucions, que ben car es va pagar...

Els diaris d'aquell dia varen publicar la llista del Govern Provisional de la República i vaig veure adjudicada la cartera de Instrucció Pública a D. Marcell Domingo i la de al meu condeixeble Lluís Nicolau d'Oliver. També deien els diaris que els Srs. Domingo i Nicolau, així com D. Indalecio Prieto devingut Ministre d'Hisenda, que residien a París havien sortit cap a Madrid on arribarien el dia 16. En vista d'això vaig decidir marxar jo també l'endemà, dijous, cap a la capital de l'Estat.

A Madrid. Nomenament de Governador Civil de Tarragona.

Arribava a Madrid el divendres, 17, en l'express del matí. El que primer vaig fer en saltar del tren, va ésser comprar alguns diaris madrilenys d'aquell matí i amb ells i el petit bagatge que portava, prendre un taxi i ferme conduir a l'Hotel Regina, situat al carrer d'Alcalá davant del de Sevilla, on pasava també amb certa freqüència, en les meves estades a Madrid.

Ja en l'Hotel vaig obrir els diaris i en tots ells vaig veure, amb grans titulars a la plana la "Primera lista de Gobernadores de la República". Anava per ordre alfabètic de províncies i les catalanes figuraven així: "Girona - Don Enrique Izquierdo. -Lérida, Don José Puig de Arquer. -Tarragona D. Ramon Noguera". La de Barcelona no era proveïda per ésser-hi sempre mitjançant nomenament especial.

Poden comprendre la confusió que va produir-me aquella lectura. Jo recordava que D. Marcell Domingo tenia a la Província de Tarragona, un amic íntim i correl·ligionari prestigiós, que era un dels uns més adictes i fidels, nomenat casi com jo, es a dir, , En Ramon Nogués i Biset, advocat també,

si bé un xic més jove que jo. Recordava també que en la conversa darrerament tinguda en aquells mateix Madrid amb el Sr. Domingo, en la qual

me sol·licita el meu concurs per el cas de triuñar el republicà, jo li havia demanat que ~~és~~ ^{tot} càrrec que se'm volgués concedir fos per actuar en les comarques catalanes on jo tenia més amics o més anantiga representació, es a dir, a la província de Girona... I per tot això no podia pensar que fos aquell Ramon Noguera, designat per al càrrec de Governador de Tarragona.

A mig matí vaig sortir de l'Hotel i no vaig haver d'atravessar més que'l carrer